

Născut în 1940 la Batavia (actualmente Jakarta), scriitorul Jeroen Brouwers a crescut în Indiile olandeze. Când avea cinci ani, a fost trimis împreună cu bunica, mama și sora sa mai mică într-un lagăr de concentrare japonez. Perioada aceea, despre care cei mai mulți supraviețuitori n-au vrut să vorbească niciodată, avea să constituie una dintre temele dificile ale scriitorului. În 1973, nuvela *Zonder trommels en trompetten* (Fără surle și trâmbițe) trezea admirația criticii și îl transforma într-un scriitor de succes. Opera sa are puternice accente autobiografice, prezente în schițele din *Groetjes uit Brussel* (Salutări din Bruxelles, 1969), în romanul polemic *Het verzonkene* (Paradisul scufundat, 1979) și *Bezonken rood* (Roșu ucigaș, 1981. Ultimul său roman, *Geheime kamers* (încăperi secrete, 2000) a fost un succes răsunător, fiind recompensat cu prestigiosul premiu Golden Owl Award în 2001.

Distins cu Premiul Femina étranger în 1995, Roșu ucigaș este o evocare șocantă a celor doi ani petrecuți în lagărul de concentrare de la Batavia, din perspectiva copilului închis în carapacea sa de insensibilitate pentru a face față foamei, bolilor, suferinței și morții. O carte de o frumusețe bizară, laconică și lirică, foarte precisă în dezvăluirea unui catalog absurd de torturi cotidiene, menit nu doar să ucidă, ci și să umilească, să provoace suferințele cele mai atroce.

Cristiana Vișan

JEROEN BROUWERS

Roșu ucigaș ediția a II-a

Colecția Cotidianul

EDITURA t UNIVERS București 2006

Redactor: Diana Crupenschi Coperta: Cătălin Pavel

Tehnoredactare Constantin Niță

Apărut cu sprijinul

JEROEN BROUWERS

Bezonken rood

© Jeroen Brouwers 1981.

www.editura.univers.ro

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin

Editurii UNIVERS, companie a grupului editorial
Universe Publishing House, Inc
ISBN O-9787532 - 9 - 1

Ei aber, în seiner gewöhnlichen Art, hulite sich in Geheimnisse, indem ei mich mit grossen Augen anblickte und mir die Worte wiederholte:

Die Mutteri MÜtter!"s klingt so wunderbar!

Johann Peter Eckertmann, Gespräche mit Goethe

„Caută-mă cât timp sunt Cunoaște-mă pentru că sunt
Căci sunt și totuși e sigur că nu sunt”.

Bocet din Celebele de Sud (Arhipelagul Indonezian)

„VÂNTUL, CARE DE FAPT SE PORNEȘTE DOAR așa, din când în când, stârnindu-se de undeva și pierzându-se înspre un altundeva, dar niciodată aținându-se în același loc, aduce cu el rafale de mirosuri, ba sufocante, ba înmprospătătoare, și câteodată și câte un nor de fluturi sau de libelule, ori uneori un cârd de păsări mari, negre - și dispăre din nou, iar după aceea, tot ce în grădină poate să se miște și este atins de el, rămâne-n mișcare”.

Această frază misterioasă o regăsesc într-un caiet de însemnări din urmă cu peste zece ani. N-am putut s-o folosesc în niciunul dintre texte, dar după toți acești ani, uite că o introduc aici. Știu acum că această frază este o metaforă:

ar putea să figureze într-un anunț mortuar sau o scrisoare de consolare.

„Vântul”, asta este: viața cuiva.

„Nimic nu există care să nu atingă ceva”.

CÂMPUL SE ÎNTINDE ÎNVELIT ÎN CEAȚĂ DE săptămâni, în anumite locuri aceasta se înalță asemănătoare construcției unui castel sau unei catedrale, se așterne o boare aproape insesizabilă.

Nu se mișcă nimic, doar ceața: suntem într-o perioadă de doliu cenușiu, suntem la mijlocul iernii, sfârșit de ianuarie, început de februarie 1981.

În această perioadă a murit pe neașteptate mama.

Ar mai fi putut foarte bine trăi încă vreo zece ani, după cum, la fel de bine, ar fi putut muri cu zece ani în urmă.

A fost găsită moartă dimineața devreme, marți, 27 ianuarie, pe dușumeaua casei de bătrâni în care locuia în ultima vreme.

Nu sunt în stare să găsesc adresa casei în care locuia, nici nu știu cum locuise acolo - nu-mi mai pot aminti cât timp a trecut de când am văzut-o pentru ultima dată.

Probabil că se rostogolise de pe „canapea” - era întinsă în fața canapelei pe „mochetă”, dar eu nu-i cunoșteam interiorul.

E limpede că avea o canapea. Și o mocheta.

Când au găsit-o era deja „rece” și „vânăta” - e posibil să fi murit în seara zilei de 27 ianuarie.

Din faptul că televizorul din apartament era stins s-a dedus că murise fie înainte de începutul programului, fie după ce acesta se terminase.

Se observase că lumina ardea tot timpul în apartamentul ei, dar aceasta nu atrăsese nimănui special atenția.

Stătea întinsă pe podea cu un sandviș în mână și cu o îmbucătură încă în gură. Sandvișul era făcut cu o felie de cașcaval. Existența acestui sandviș a ieșit la iveală prin faptul că uneia dintre tinerele asistente i-a scăpat o mărturisire, într-una din zilele de după moartea mamei. Ea a primit pentru nesăbuința ei o mustrare din partea direcțiunii; nu trebuia să povestească nimic despre sandviș „familiei”, care astfel normal că ar fi putut să gândească că stabilimentul nu dădea destulă mâncare internaților, și exista deci posibilitatea ca doamna Brouwers să fi murit de inaniție.

Muscând dintr-un sandviș cu cașcaval a murit deci mama mea, astfel poate fi consemnat în istorie - deși pe de altă parte nu se poate consemna dacă era vorba despre un cașcaval proaspăt, unul conservat sau unul cu chimen.

„A murit singură”.

Mama i-a supraviețuit bărbatului ei șaptesprezece ani. Portretul lui stătea la ea pe televizor, asta o știu dintr-o altă casă în care locuise și unde încă o mai vizitam. Ea i-a supraviețuit și fiului ei cel mai vârstnic, care în urmă cu câteva ierni se prăbușise cu un avion pe undeva în Statele Unite. Tot ce se mai întâmpla în legătură cu familia Brouwers era că se murea. Timpul se scurge, moartea e iarăși în casă – pentru a nu știu câta oară: să mă grăbesc deci.

(Câteodată, rar, în decursul ultimilor ani, mama mă mai sunase la telefon, dar atunci când îmi rosteam numele spunea „Mă scuzați, s-a format un număr greșit”. Îi recunoșteam vocea după intonație și după accentul indonezian cu care vorbea, sunt milioane de mame pe lume, dintre care doar una e mama mea. Înainte de a fi putut spune ceva, ea punea receptorul în furcă și eu făceam la rândul meu același lucru: – auzisem vocea unei mame care formase greșit numărul fiului ei.) („Oac! Oac!”)

Am primit telefonic înștiințarea despre moartea ei, dimineața, pe la ora opt și jumătate: sunetul telefonului m-a smuls dintr-un oraș cețos și întunecat prin care umblam, cu șase, șapte ani mai tânăr decât în prezent; era cu mine o iubită care îmi spunea: Iesle din Bethleem, căsuță din Nazareth... sunase un clopoțel, acesta era telefonul. Stăteam gol și înfiorat la fereastra mare a sufrageriei, cu receptorul la ureche, cu mâna pe sex. (Pe iubită o chema Liza.) Ceața acoperea geamul, dar eu cunosc priveliștea din fața ferestrei mele atât de bine, încât, ca și când n-ar fi fost ceață, ochii mi s-au oprit în depărtare, la locul de unde începeau pădurile: m-am văzut pe mine acolo, lângă o apă.

M-am gândit: ce-o fi fost ieri la televizor, un lucru de care mama s-ar mai fi putut bucura?

Suferea de boala lui Parkinson: – când stătea la televizor îi tremurau mâinile și capul, gura i se căsca și limba îi atârna pe bărbie. „Era foarte neplăcut s-o vezi”. N-am văzut-o niciodată, fiindcă n-am vrut să văd asta.

Nu mă mai gândeam la nimic altceva – ceea ce nu e același lucru cu un mai gândeam nimic. Mai bine e să

scriu: nu simțeam nimic.

N-am sărit în mașină să mă duc la mama moartă. N-am vrut să fiu atât de laș, după ce nici în ultimii ani nu mă dusesem niciodată la ea, când încă mai trăia.

La arderea ei la crematoriu, câteva zile mai târziu, am fost de asemenea absent.

Închisă într-un sicriu în pivnița casei de bătrâni, mama era îmbrăcată cu „rochia ei cea mai frumoasă”. Aceasta era, așa cum mi-am descris-o eu în detaliu, o rochie cu nuanțe albastre și liliachii deschis, cu urme de bej ici și colo, nu tocmai înflorată, dar cu un motiv cu nouri.

Purta în coșciug ochelarii pe nas - ceea ce eu nu-mi puteam reprezenta, nu știusem că mama purta ochelari.

„Vinețea” se retrăsese treptat de pe fața ei, zi de zi părea că devine „tot mai frumoasă”, chiar „mai tânără”, stătea acolo întinsă „de parcă ar fi dormit”.

Stătea acolo „liniștită”, cu mâinile împreunate pe piept.

Câțiva membri ai familiei fuseseră de părere că trebuia să i se fi pus în mâini un rând de mătănii, alții nu.

În zilele dintre decesul mamei și incinerare am căutat în toate rafturile bibliotecii mele o carte pe care eram încă sigur atunci că o aveam, dar pe care se dovedește că nu o mai am. M-am mutat prea des, pierzându-mi cărțile, pe cale de a deveni cinic și de a-mi pierde iubirea pentru cărți, prea des aruncându-mi în foc lucruri din tinerețe, dintr-un așa-zis antisentimentalism, dintr-o așa-numită îngrozire de acel trecut.

Cartea este „Dani pleacă în călătorie”, scrisă de Leonard Roggeveen. „La pas-la pas-la pas. Iată-l pe Dani...”

Am vrut s-o comemorez pe mama mea cu cel mai bun lucru pe care mi-l dăduse: - mama mă învățase să citesc din aceea anume carte, din acel anume exemplar pierdut, editat înainte de război, pătat, scorjit, zdrențuit și scorțos, în Indonezia, în lagărul japonez, la începutul anilor '40. Primisem cartea la cea de-a cincea aniversare a mea.

Stând la biroul meu, în momentul când mama, la o depărtare de două sute de kilometri, dispărea în flăcările cuptorului, în cinstea ei, am vrut să citesc cu voce tare din carte, pentru a-i aduce astfel omagiul, așa cum credeam eu de cuviință.

FAPTUL CĂ MAMA MEA A FOST ÎNTREAGA El viață atât de curajoasă era subliniat de către fiecare dintre cei ce stăteau la căpătâiul coșciugului ei. Optimismul ei de neclintit, veselia ei, faptul că râdea întotdeauna.

Despre mine n-o să se poată spune nimic din toate astea. Eu nu sunt optimist, nu sunt nici vesel, și dacă aș fi vrut să râd așa cum mama mea (e adevărat) râdea tot timpul, ar fi trebuit să se întâmple sau să constat ceva extrem de hazliu.

În această privință nu-i semăn - și atâta curaj cât a avut ea eu nu am; eu, dimpotrivă, sunt chiar speriat, mai mult: din când în când sunt nebun de frică (de lucruri inexistente, care dintr-odată „amenință”) - Câteodată frica este atât de cumplită încât mi se năzare că fața mi-a devenit lichidă ca un terci și-mi picură șiroaie - după criza de frică mă simt ca și când mi-ar fi fost dată o altă față și eu nu mai sunt în stare să-mi recunosc chipul în oglindă.

Medicamentele menite să diminueze frica și emoțiile pe care le iau poartă nume poetice, de exemplu „Seresta Forte”. Industria farmaceutică a aranjat astfel lucrurile încât unul dintre efectele secundare ale acestor antipsihotice să fie ca, după ce pilula își pierde efectul, consumatorul ei să cadă pradă unor alte frici, provocate de medicamentul însuși. Devii astfel dependent de propriile frici, rămâi astfel în sfera cenușiului labirint.

Să ne rugăm.

Cu receptorul la ureche, cu mâna pe sex, gândeam: aud că mama a murit în timp ce eu sunt la fel de gol ca în urmă cu aproape patruzeci și unu de ani, când aceea mamă mă năștea. După normele literare asta ar fi un kitsch, dar eu așa am gândit.

Am început imediat să tremur din tot trupul, nu de frig. Nici de emoție sau supărare, au existat morți în viața

mea la care ținusem mai mult decât la mama. Și oameni vii sunt în viața mea la care țin mai mult decât am ținut la mama. Ceea ce a năvălit peste mine a fost frica.

M-am dus să mă așez pe bancheta pe care era telefonul, lângă fereastră și am întins mâna spre cutia de plastic cu pilule, așezată aproape de telefon, pe pervaz.

Cu „Seresta Forte” scapi de tremurat și frica dispare pentru un timp. „Medicamentul are efect la condusul mașinii”. Cu o asemenea pilulă ești scos din tine însuși, aparatul cranian este anulat sau perdeluit ca de o ceață compactă, ajungi într-o stare inconștientă în care rămâi totuși o ființă cu conștiință de sine, dar după câteva minute nu mai poți să gândești; starea în care probabil trăiai când erai copil de grădiniță.

Poți să iei dintr-odată și cincizeci de asemenea pastile, pentru a te asigura de o stare de inconștientă care să dureze veșnic, iar cele cincizeci de pastile le poți clăti într-o sticlă întreagă de jenever1: în locuința lui din Exel, în Achterhoek, a murit pe neașteptate, „în circumstanțe tragice”, autorul cărții Cel scufundat în adânc.

Din cauza tremuraturii mâinilor am vărsat pe mine tot conținutul cutiutei cu pilule după ce-i deșurubasem capacul.

Am reușit să prind o parte dintre pilule prin strângerea rapidă a coapselor, astfel încât câteva mi-au căzut pe

Jenever (în olandeză) - rachiu.

sex; restul pilulelor au dansat în toate direcțiile pe modelul roșu al mochetei.

N-am luat un pumn de pilule, am luat o pilulă. M-am ridicat și m-am dus la bucătărie să înghit pilula cu apă, nu cu jenever. Nu mi-a venit încă timpul și sigur nu vreau ca deodată cu mama, dus de mână, să fac marea trecere.

Când după un timp am revenit în sufragerie, am simțit cum crește în mine liniștea și indiferența. Vedeam cum sunt scos din mine însumi: de cealaltă parte a ferestrei, la mai puțin de un metru de mine, stătea probabil celălalt eu al meu, eul cel năpădit de frică - în

orice caz stătea acolo un tip gol în ceață, a cărui față era de-o vâscozitate păstoasă, și care era preocupat să-și dea jos de pe el terciul. Acest tip m-a privit fix în ochi atât cât eu am avut puterea să-i susțin privirea, atunci când ochii noștri s-au desprins, ai mei s-au oprit asupra părului stufos de pe pânțele lui și am zâmbit, fiindcă ceea ce vedeam era mai mult sau mai puțin comic: în părul pubian i se rătăciseră câteva pastile care rămăseseră acolo atârinate.

În același timp am făcut și eu și el câțiva pași înapoi, astfel încât l-am văzut de cealaltă parte a geamului dispărând în ceață.

PE CÂND ERAM CU ȘASE, ȘAPTE ANI MAI TÂNĂR, eram „rătăcit în cea mai adâncă pădure, pierdusem cu desăvârșire drumul drept”, traiul meu fiind o împletire de colo-colo, permanent într-o stare de semibetie, sub semnul dezgustului de viață și al dorinței de-a nu mai fi.

Într-o seară de vară, într-o cafenea din orașelul... în care nimerisem întâmplător, am întâlnit-o pe Liza, sau Liza m-a întâlnit pe mine. Avea o față prietenoasă, blândă și subțire - culori pastelate, îmbrăcăminte vaporosă care foșnea la fiecare mișcare. „Ce-ai zice să mergem la pat?” Am spus asta după o oră, sau a spus-o Liza - în limbajul nonșalant al acelor ani, după „revoluție”: - limbajul plictiselii de moarte, al amărăciunii și al pierderii iluziilor.

Am rămas la ea două sau trei zile, după care m-am așternut din nou „la drum”, în mașina mea, singur, în căutare, uitând-o pe Liza și uitând tot ce ținea de ea, chiar și numele - dar foarte arareori orașelul acela îmi mai revenea totuși în minte: decorat cu steaguri și drapele, verde, cu flori, cu covoare și altare pentru dobândirea liniștii.

Despre „împleticiri” și „naufragii” acum nu mai e vorba deloc, mi-am regăsit drumul și-n ultima vreme soția mea mi-a adus și o fiică pe lume, aproximativ în momentul în care eu, absent din dezgust la nașterea ei, mă uitam în oglindă și din cauza fricii nu-mi recunoșteam figura: vedeam prin pădurea de păr pe care o aveam atunci transpărând pielea craniului, și asta prin părul care îmi

mai rămăsese și-n care apăruseră șuvițe albe. Încă puțin și urma să văd în oglindă portretul tatălui meu, așa cum mama îl privise pe televizorul unde-și avusese locul timp de șaptesprezece ani.

Toate decorurile și toate culisele printre care se petrecuse viața mea sunt acolo unde se cuvine să fie - viața mea este la jumătatea celui de-al doilea act, chiar înainte de pauză.

Fixez cu privirea înfricoșat decorurile și culisele, să rămână așa acum sunt: - dacă unul dintre ele cade, cad toate și mă strivesc.

Cam cu o lună înainte de moartea mamei mele, în preajma Crăciunului, am fost din nou în orașelul... și am întâlnit-o pe Liza, sau m-a întâlnit Liza pe mine, din nou, după atâția ani. Am fost la o petrecere: printre oamenii aceia veseli, beți și hohotind de râs printre care mă aflu, s-a aflat dintr-odată stea - momentul în care am văzut-o a fost momentul în care m-a văzut. Am recunoscut-o cu tot trupul meu: undeva, în cap, a început să-mi funcționeze un proiector și în câteva secunde filmul pe care credeam că-l uitasem complet mi s-a derulat în fața ochilor. Prin forfota trupurilor îmbrăcate de sărbătoare Liza a venit spre mine, ca printr-un oraș împodobit cu steaguri fluturânde (Liza râzând, Liza privind prin geamul apartamentului ei, în locuința de deasupra unui magazin de ceasuri, Liza goală și eu mângâind-o, Liza alături de mine într-o procesiune; totul colorat - o întâmplare mică, neimportantă în viața mea, dar care șase sau șapte ani mai târziu a provocat în spatele culiselor cutremurul, făcându-mă să văd decorurile zdruncinându-se).

În timp ce fața îmi mai râdea încă, am simțit tristețea unui mare regret ridicându-se-n mine: pentru nonșalanța din anii de dinainte, pentru acei ani anume, care fuseseră atât de plini de deșertăciune și pentru mine însumi, fiindcă sunt așa cum sunt.

Am mai îmbătrânit amândoi, ne-am spus unul altuia. Dar ea este oricum mult mai tânără decât mine.

Foșnetul hainelor ei și sunetul glasului ei.

Ai devenit între timp o celebritate, mi-a spus. Da, am spus.

Unde îți sunt clopoțelii? m-a întrebat, cu râsul acela al ei.

Nu mai sunt, am spus, acum trec prin viață fără zgomot. Și tu?

Eu ce?

Mai ești încă învățătoare? Da, ea încă mai era învățătoare.

Mai departe nimic schimbat, ne-am spus unul altuia, deși aceasta bineînțeles că nu era adevărat. În ceea ce mă privește, nefiind schimbat, mă schimbam total, mai locuiam în același corp, care în același timp nu mai era același.

Clopoțelii?

În zilele în care mă întâlnisem pentru prima dată cu Liza purtam sub cracul drept al pantalonului, spre partea exterioară a gleznei, un clopoțel de argint – așa, fără motiv, la pas-cline-cline-la pas, Dani în tur de seducere.

Nu mai sunt eu acel de-atunci acum. Pantalonul acela nu mi s-ar mai potrivi din mai multe pricini.

Prea mult în general nu ne-am apus, dar era clar că amândoi ne-am gândit la același lucru (Turnul lui David, Turnul de Fildeș, Casa de Aur, Ușile Cerului) și că nu trebuia decât să ne spunem unul altuia aceleași lucruri ca în urmă cu ani, să ne luăm de mână, să părăsim petrecerea și să...

Sunt însă plictisit de dramele care s-au petrecut înainte în decorurile și culisele mele.

„Cel mai bun lucru pe care oamenii și-l pot dori unul altuia este să nu înceapă să se iubească”. (Eu, într-un interviu.)

Dar nimic nu există care să nu atingă ceva.

Cum se face că sunt așa cum sunt?

În zilele de după moartea mamei m-am gândit la mama și la Liza, în egală măsură cu pasiune și fără pasiune: cu sila de-a manifesta sentimente de doliu pentru una și sentimente de îndrăgostit pentru cealaltă și în

același timp cu ambele sentimente, concomitent. Aceste idei și simțiri m-au iritat și m-au speriat – m-au tulburat în lucrul meu (scriam o carte despre fenomenul sinuciderii în literatura olandeză, scriam la capitolul despre scriitorul olandez sinucigaș Jakob Hiegentlich), în timpul mesei (nu-mi intra niciun duminic pe gât din cauza oftatului) și în somn (le visam pe ambele femei, câteodată în aceeași clipă, în același vis).

Lăsați-mă în pace. Nu sunt aici. Nu-mi cereți nimic.

Nu simt nimic și nu vreau să simt nimic.

În ceață. Scris tremurat. Moartea nu mă privește. Viața nu mă privește. Lăsați-mă să mor în singurătate – la ce folosește, pentru numele Domnului?

În zilele acelea, în liniștea casei mele, îmi lipeam câteodată receptorul telefonului de ureche și-i strigam cât puteam de tare acelui zumzet: „Oac! Oac!”

MI-AM CUNOSCUȚ PUȚIN PĂRINȚII, CHIAȚ DACĂ am consemnat totul, comercializarea vieții mele fiind aproape încheiată și opera mea vândută acum la solduri.

Nu vreau să mă arăt mai cinic decât sunt și în mod sigur nici mai sentimental – dar pe mama, în orice caz, chiar atunci am cunoscut-o, în lagărul japonez, unde m-a învățat să citesc.

Numele lagărului era Tiideng. Era lagărul comandat de înfricoșătorul căpitan japonez Kenitji Sone, căruia i se dusesse vestea; în 1946 a fost executat pentru vina de a fi fost criminal de război; mi-l aduc aminte; el personal a călcat-o pe mama în picioare și a zdrobit-o cu cizmele lui cu piteni și eu am văzut asta cu ochii mei.

„Pentru că era ca o regină”. „Au călcat-o în picioare până când au lăsat-o ca moartă”. „Mama mea era cea mai frumoasă mamă, din acel moment am încetat s-o mai iubesc”. Așa am consemnat în carte: „Dacă într-o zi va muri, nu eu am s-o înmormântează”.

Lagărul de femei Tiideng, unde fuseseră aduși și băieții sub vârsta de zece ani, și unde am fost închis împreună cu bunica, mama și sora mea, era o porțiune din Batavia înconjurată cu ziduri de cazemată, turnuri și sârmă

ghimpată. În casele de piatră de-acolo au trăit închise mii de femei din Europa, împreună cu copiii lor, pe suprafețe de câțiva centimetri pătrați mășurați cu liniarul, suprafețe pe care erau dispuse să și le apere până la ultima lor picătură de sânge: chiar și pervazurile ferestrelor erau locuite, și pragurile, și fiecare casă a scărilor mai deosebită, verandele, coridoarele, aerul însuși din case era locuit – cine avea un hamac trăia printre frânghiile cu rufe puse la uscat și întinse peste tot, îmbrăcăminte zdrențăroasă și puturoasă.

Într-una dintre acele case, Tiitaroemweg 7, am locuit împreună cu alte câteva zeci de persoane într-o bucătărie – noi locuiam pe dulapul-masă din jurul spălătorului de vase. Mama dormea pe acea masă, iar bunica, sora mea și cu mine dormeam sub ea: bunica pe scândura care despărțea masa într-o parte de sus și de jos, sora mea și cu mine „la parter”, sub locul de dormit al bunicii.

Foamea, bolile, suferința, moartea. Și multe altele pe deasupra.

Există pericolul ca istoria lagărelor japoneze să se piardă, fiindcă cei care au trăit-o și cei care au spart tăcerea au făcut-o prea puțin, când indignarea lor și ura se potoliseră deja, sau chiar dispăruseră și când ei muriseră de acea moarte numită: blândețe.

N-am întâlnit altceva decât amintirea lagărelor japoneze, de către cei care au trecut prin ele, cu un sunet în voce care te ducea cu gândul la tandrețe; ba chiar la nostalgie – prin aceasta celor neștiutori creându-li-se impresia că „n-a fost chiar atât de cumplit”.

Literatura despre lagărele japoneze este mediocră și constă în mare parte din relativizări, datorită faptului că cei care au scris-o se temeau să nu fie considerați plângăreți sau patetici.

Din păcate eu nu pot să scriu această istorie a lagărelor, deși am trăit și eu Tiidengul meu – nu spun că mă tem de patos și mi-e rușine de lacrimi, doar că în acea vreme eram un țânc egoist și plin de viață, căruia nu-i era foame (fiindcă mama mea, pelicanul cel prietenos, mă lăsa

să mă înfrupt din porția ei din cioc), n-a fost bolnav, n-a suferit. Cu toate acestea am avut porția mea de moarte în lagăr, și de multe altele – dar despre asta aproape că nu am dreptul să vorbesc; eu aduc subiectul în discuție din cu totul alte motive, hai să zicem, pentru a veni cu nota mea în „octavă”.

Într-o lucrare în patru părți, intitulată Opreziune și revoltă. Olanda în anii războiului, unul dintre capitolele principale este dedicat „Ocupației japoneze în Indonezia” – autorul acestui capitol se numește D.M.G. Koch.

Citesc „în cumplitul lagăr Tiideng au fost deținute zece mii de femei, printre care și soția și fiica guvernatorului general”.

Guvernatorul despre care se vorbește era în A.W.L.1, ofițer Tiarda van Starkenborgh Stachouwer – un nume ca un oblon cu trei canaturi. Pe mama o chema Henriette Maria Elizabeth van Maaren și ea a fost mama lui Jeroen Brouwers și a fost deci și ea deținută în lagărul Tiideng. Când după ani a fost eliberată de-acolo, ea nu mai era aceeași cu cea de dinaintea detenției.

Bărbatul ei era în aceeași perioadă prizonier de război în Japonia, cei doi fii ai ei mai mari erau mai în vârstă cu zece ani și fuseseră internați în lagărul pentru bărbați, undeva pe Java (asta s-a dovedit mai târziu: mama mea nu știuse în tot acest timp unde se găseau fiii ei mai mari, nu știuse nici măcar dacă mai trăiesc).

Bunica mea, mama mamei mele, soția lui de Grote van Maaren, compozitorul, era bolnăvicioasă – pe ea mi-o amintesc de fapt numai stând culcată pe scândura ei din masa-dulap de la spălător, zi de zi tot mai slabă, mai

1 A.W.L. – formațiune politică din Olanda în timpul celui de-al doilea război mondial.

gălbejită și mai pătată, zi de zi tot mai rece, deși afară soarele ucidea și fierbințeala cădea parcă peste noi cu găleata. Eu și sora mea trebuia să dormim noaptea cu ea cu rîndul ca să-i încălzim trupul – dar n-a scăpat, la fel ca și compozitorul ei, a murit într-un lagăr japonez.

La un moment dat mama și-a pierdut și singura

fetiță: aceasta a făcut dizenterie și din cauza pericolului de contaminare a fost reținută în ceea ce se numea „spitalul lagărului”, unde se știa că oricine intra ieșea mai degrabă mort decât vindecat. Sora mea s-a vindecat totuși. În 1945, când avea opt ani, i se mai potrivea încă rochia pe care o purtase la patru ani).

Și eu i-am fost luat mamei, adică mama mi-a fost luată – eu eram tot ce mai avea ea, așa cum era pentru mine tot ce mai aveam eu – pe vremea aceea nu eram însă conștient de asta.

Că cel de pe urmă lucru pe care-l mai aveam era propria noastră viață, pentru marna fusese probabil mai puțin important, și eu trăiam încă de prea puțină vreme ca să știu ce-i viața.

Printre metodele de tortură ale japonezilor din lagărul Tiideng erau și raziile periodice și repetate, dar întotdeauna neașteptate, în care toți copiii de sex masculin, ce nu aparțineau de fapt lagărului de femei, erau scoși din case și despărțiți de mame. Acești băieței, dintre care făceam parte și eu, erau scoși în rând afară din lagăr și duși undeva, câteodată pentru zile întregi, în vreme ce în lagărul de femei se răspândeau zvonuri cum că fuseseră împușcați sau trimiși cu vaporul pe alte insule ale arhipelagului indonezian, unde s-ar fi găsit un lagăr special pentru băiețeii mai mici de zece ani – „Caravana Copiilor”.

De aceste expediții nu-mi amintesc, deși îmi aduc aminte că noi, băieții, fusesem „desemnați” pe undeva, să scoatem smocurile de iarbă dintre pietrele de pavaj de pe stradă, sau îmi aduc aminte că trebuiseră curățate crengile copacilor, sau prinși gândaci negri și alte animale mici; că noi trebuia să facem deci „muncile pentru copii” – la fel de bine îmi amintesc și că stăteam pe genunchii unui soldat japonez și mi se dădea voie să trag un fum din țigara lui. Ceea ce țin minte este că i-am fost smuls mamei, așa cum un fruct care încă nu este copt și atârână pe creangă nu este cules, ci smuls – lucru care face ca toate frunzele pomului să freamete.

Am purtat în acei ani de lagăr casca tropicală ce

fusese a renumitului meu bunic. Cu acel potcap înfipt pe cap treceam ca la paradă prin lagărul Tiideng. La pas - la pas - la pas.

Cine întâlnea în drumul lui prin lagăr un japonez trebuia să se oprească și să facă o plecăciune - la această dovadă de onoare obligatorie o adăugam pe a mea: îmi ridicam cu un gest larg pălăria și spuneam cu voce fermă: Tabe tuan¹. Făceam acest lucru dacă mergeam de mână mamei, aplecându-mi capul până la pământul prăfos deodată cu ea, mama atenționându-mă cu o strângere a brațului când ceremonia se încheia, ba chiar cu o palmă peste ceafa de pe care pălăria își lua zborul.

După pălăria aceea bălăbănindu-se printre capetele celorlalți băieți ce fuseseră despărțiți de mamele lor, mama își dădea seama încă de departe că mă aflu printre copiii care se întorceau.

Niciodată nu eram printre cei care nu se mai întorceau. Totdeauna, în situații de haos, mutări, apeluri, în mijlocul unor trupuri printre care păream pierdut, mama mă regăsea datorită pălăriei.

Tabe tuan (în indoneziana) - Bună ziua, domnule.

Și pentru mama îmi ridicam pălăria din cap, dacă o întâlneam, dacă ne regăseam: Tabe njonja¹. Niciodată nu mi s-a întâmplat să nu o regăsesc printre miile de femei din lagăr, miile de mame, dintre care doar una era a mea. Nimic din ceea ce se întâmpla nu mă atingea atunci. Tot ceea ce se întâmpla se întâmpla de la sine, cum se întâmpla totul într-o viață de puști.

La fel îmi ridicam pălăria în semn de despărțire în fața mamei, după câte o razie, când caravana de băieți se punea în mișcare. Îmi aduc aminte cum ea, o dată, după ce o vreme mersese alături de rând strigându-mi câte și mai câte, a fost oprită de un soldat japonez și obligată să rămână pe marginea drumului nemișcată, în poziție de drepti. Mai aud încă și-acum ce-mi striga: - că trebuie să fii atent, că trebuie să am grijă să mă întorc la ea, că nu trebuie să-mi pierd plăcuța cu numele.

În același timp o văd stând acolo, lângă ea cu tipul

acela care își ținea arma cu baioneta scoasă și ațintită asupra ei: e așa de slabă că seamănă cu un schelet îmbrăcat în piele – în 1945 cântărea mai puțin de patruzeci și cinci de kilograme –, poartă o rochie peticită, are pe cap un batic înflorat, de rușine, pentru că fusese tunsă chilug de paznicii lagărului.

Și pe mine mă văd. Ce aveam pe mine: o salopetă cu buline mari roșii, albastre, roșu-albastre, purpurii – îmbrăcăminte pe care am purtat-o tot timpul lagărului și pe care sunt sigur că aş recunoaște-o chiar de-ar trebui s-o caut într-o grămadă de zdrențe înaltă cât cel mai înalt munte din Java.

În afară de această salopetă (numită în malaeziană „tjelana monjet”, pantalon de maimuță) nu mai aveam niciun fel de lenjerie, nimic de încălțat. Ba, totuși.

Tabenjonja (în indoneziana) – Bună ziua, doamnă.

aveam pălăria, care părăsise craniul gigantic al bunicului meu, astfel că eu intram sub calota ei cu tot capul.

Distanța dintre mama mea și mine devenea tot mai mare cu fiecare pas pe care-l făceam, și în final mama mea dispărea: rândul de băieți trecea colțul străzii, rândul de băieți părăsea lagărul și porțile de stuf ale lagărului se închideau – dar înainte ca ea să fi dispărut, eu îmi ridicam pălăria să-i fac un semn de adio. Bună, buuunăăă, tabe mama!

Dăinuia din acea vreme, de aproape patruzeci de ani, obiceiul ca mama și cu mine, de câte ori ne întâlneam, pentru ca apoi să ne luăm rămas bun, să sigilăm acel rămas bun cu o urare în malaeziană. Ca băiețel de patru-cinci ani, în timp ce îi mai aruncam o privire mamei rămase în urmă pe marginea drumului, iar eu eram împins înainte și îmbrâncit de băieții din jurul meu, îmi scoteam pălăria și-mi luam rămas bun, strigând cât mă ținea gura: Ketemu lagi mama!

Cuvintele Ketemu lagi le auzisem din gura dădacei noastre Itih, când și-a luat rămas bun plângând de la mama, înainte ca aceasta să dispară în camionul care urma

s-o ducă pe ea și pe copiii ei în lagăr.

Pe obrazul mamei mele apăruse mai întâi un semn de uimire, când mă auzise strigând aceste cuvinte – mult prea reverențioase, mult prea protocolare erau aceste cuvinte în gura unui țânc – după care răsesse, astfel încât eu pentru tot restul vieții mele am rămas cu ideea că dacă eu îi spun Ketemu lagi, mama mea va râde.

Cuvintele însemnau mai mult decât „adio” – însemnau „Să-ți fie bine sau să fii fericit, acolo unde ești, te duci sau vei rămâne”.

Deveniseră cuvinte codificate, sfinte, de jurământ, între mine și mama, cu care de sute de ori ne luaserăm rămas bun până cu câțiva ani înaintea morții ei, căci noi amândoi de fapt eram ca și vântul care doar din când în când trimite o rafală, venind veșnic de undeva și îndreptându-se spre un altundeva – și până în cele din urmă dați, când ne spuseseam aceste cuvinte răseseam amândoi, chiar dacă nu mai era decât din priviri și ar fi fost mai potrivit ca, măcar o dată, la ele să plângem.

ACEEAȘI POVESTE ACUM, ÎNTR-O ALTĂ OCTAVĂ. După război, când am fost repatriați în Olanda, am dispărut aproape imediat, pentru tot restul anilor mei de copil și adolescent, în pensioane conduse de clerici – pentru că experiența din lagăr și alte întâmplări din Indonezia pe mine mă „sălbăticeseră”, Judecata asupra vieții” era „imorală”, nu aveam niciun „simț” a ceea ce era „virtute” și „lipsă de virtute” și nu recunoșteam nicio „autoritate”.

(Într-adevăr, în acel timp fusesem fericit fără limite: niciodată înfricoșat, niciodată pradă îndoielilor, niciodată trist. Ar fi trebuit să fiu lăsat așa, așa fi ajuns papă sau prim-ministru și părinții mei ar fi putut fi mândri de mine.)

Când m-a dus la pension, mama purta o pălărie gri care semăna a sombrero, cu o voaletă fixată pe marginea pălăriei, dar care-i cădea peste față când se apleca spre mine să mă sărute de rămas bun: – această „întâmplare” este un semn pentru tot restul vieții mele: ne salutăm prin zăbrelele unei pânze de păianjen.

Pânza de păianjen dintre mine și feminitatea trădătoare nu s-a mai retras niciodată - ura mea față de mame îmi impregnează de atunci „judecata asupra vieții”.

Că trebuie să fiu agreabil, că pot după cinci săptămâni să vin din nou acasă pentru un weekend, și că cinci săptămâni trec repede, că nu trebuie să-mi pierd dosarul meu cu hârtii importante („certificatul de botez”, „dovada de cetățenie olandeză”, bonurile de cafea, bonurile de zahăr).

Ketemu lagl mama!

Îmi iau locul în rândul celorlalți elevi de pension, ce se-mbrâncesc în mine când se dă ordinul de pornire, ordin pe care eu îl înțeleg prea târziu - mă uit la mama: la marginea terenului de joc, sub castanii care se pare că există pe toate terenurile de joc ale tuturor pensioanelor pentru băieți, ea schimbă râzând (așa cum știe ea să râdă) câteva cuvinte cu prelatul care dăduse ordinul s-o pornim. Acel călugăr poartă la cordon un rozariu lung de un metru. Îmi închipui că se pot împărți în jur lovituri dureroase cu un asemenea rozariu. Nu înțeleg diferența principală între un paznic de lagăr japonez și un asemenea călugăr, de asemenea nu înțeleg diferența între acest rând în care încep să merg și rândul în care mergeam numai cu cinci ani în urmă, de fiecare dată plecând de lângă mama - dar atunci având încă pălăria pe cap, pălărie după care ea mă regăsea, pe când acum nu mai port pălăria și văd în ochii ei, care mă caută de-a lungul rândului, că nu mă mai observă printre ceilalți băieți. Înțeleg bine care este deosebirea dintre această mamă și mama de acum cinci ani: această mamă mă trădează.

De ce n-au bătut-o până s-o omoare în lagărul japonez?

Mama și cu mine ne luăm an de an rămas bun pe peroane bătute de vânt, în timp ce trenul se oprește scrâșnind din frâne, în timp ce trenul în care mă urc pornește, în timp ce trenul, de pe peronul gării acoperite, intră în întuneric și după aceea imediat face o curbă, astfel încât mama, care-mi flutură o batistă, dispare și ea imediat

în zgomotul roților. Ne strigăm unul altuia un lucru pe care nimeni nu-l înțelege.

Râdem.

Mă țin tare.

Cu trecerea anilor, mama nu mă mai duce la gară. Părinții mei se mută într-o casă prin spatele căreia trece trenul. Eu, din trenul cu multe vagoane, pot, timp de mai puțin de-o secundă, s-o văd pe mama stând la fereastra luminată a unuia dintre etajele de sus și fluturând o batistă - dar nu-mi întorc niciodată într-acolo capul; stau și citesc.

N-are decât să moară această muiere, care-și mângâie conștiința sentimentală fluturând, din ce în ce mai depărtată de mine, o cârpă din ce în ce mai mare.

Printre lenjeria curată din geamantanul meu ea îndeasă kilograme de pungi de caramele, pachete cu prăjiturile și cutii de ciocolată - exact așa cum nici eu, mai târziu, n-am să știu să-i bucur pe copiii mei părăsiți din prima căsătorie, decât strecurându-le bancnote înainte ca ei, slavă domnului, să-mi dispară din viață pentru luni de zile.

Unde, când, de la cine ar fi trebuit să învăț „să simt ceva

Pentru mine mama era încă de-atunci moartă, de-atunci nu mă mai gândeam niciodată la ea intens.

În fiecare an, cu prilejul zilei de naștere, îi expediam prin bancă o sumă de bani și cu asta basta.

I-am plătit înapoi caramelele, și faptul că m-a învățat să citesc i l-am plătit, scriind eu însumi cărți pe care ar fi putut să le citească - dar așa cum ea nu era obligată să-mi mulțumească pentru banii pe care îi trimiteam, tot așa nici n-a citit niciodată o frază întreagă scrisă de mine și cu asta, din nou basta. Dezlega mai degrabă cuvinte încrucișate, și eu n-am privit niciodată asta cu dezaprobare.

Luatul rămasului bun a devenit cauza pentru care, întotdeauna, între mine și mama urma să se formeze un număr greșit și eu am învățat să trăiesc cu zăbrelile dintre ea și mine, dintre mine și alții. Mi-am pierdut iubirea. Cât

privește ferparul care a fost trimis la moartea mamei, am dorit ca numele meu să nu figureze printre copiii ei. Poate c-a fost mama mea, poate că n-a fost. Ea fusese în viața mea asemenea vântului: câteodată îi simți atingerea, dar de cele mai multe ori e absent.

Trebuia să mă sune în seara când a murit. Poate că m-aș fi dus cu mașina la ea dacă m-ar fi rugat asta. Poate că i-aș fi pregătit sandvișul, poate că atunci când a căzut de pe bancă aș fi prins-o în brațe și poate...

Dar nu s-a întâmplat așa, după cum atâtea lucruri nu se întâmplă, în timp ce, în schimb, altele se întâmplă.

La naiba cu ea.

Vreau să spun: la naiba cu toate mamele.

ÎN SEARA ÎN CARE MAMA A MURIT AM AVUT PE cineva în vizită. Un scriitor. (Pentru cei curioși, pentru istorie: acest scriitor era Ger Verrips). Am vorbit despre literatură și despre politică. Anume am vorbit despre Asociația Scriitorilor: de ce nu vreau să fiu membru și că această reticență se explică prin structura caracterului meu, asocial și paranoid. Nu am nevoie de nimeni și doresc să nu am nevoie de nimeni, fac totul singur. Nu-i consider pe patru cincimi din numărul membrilor Asociației Scriitorilor colegi de-ai mei. Vreau să scriu o operă în loc să-mi pierd vremea cu pălăvrăgeli. Să fiu lăsat în pace, fiindcă oricum oriunde îmi fac apariția nimic nu rămâne neatins și peste tot apare neliniștea și comoția.

Când musafirul meu a plecat, programele de televiziune pe Nederland 1 și Nederland 2 se terminaseră - dar pe Germania L mai rula un film: Kumunosujo, „Castelul în hățișul pânzei de păianjen”, o versiune japoneză a povestirii lui Macbeth, a regizorului Akira Kurosawa. Am rămas cu privirea ațintită asupra ecranului, nu atât pentru a înțelege cursul acțiunii, ci pentru că pe măsură ce priveam mă enervam: poporul barbar de nemțălăi postsincronizase dialogurile japoneze în germană.

Sfârșitul acestui Macbeth japonez vorbit în nemțește, așa după cum îl prezenta filmul, era identic cu ceea ce i se întâmplase lui Keniți Sone, comandantul lagărului din

Tiideng.

Se aude un oftat produs de sabie.

Care taie aerul, zbârnâind. (Haiku.)

Criminalul apare dintr-odată cu un guler de sânge.

Își pierduse capul. (Haiku.)

La fel de roșu ca și capul care se prăvălește-n noroi

Este soarele ce răsare. (Haiku.)

(Cine-au fost mai răi în război, nemții sau japonezii și care lagăre au fost mai îngrozitoare, cele nemțești sau cele japoneze?...

Despre lagărele nemțești niciun supraviețuitor n-a vorbit vreodată cu tandrețe și nostalgie, de lagărele nemțești niciun supraviețuitor n-a râs, așa cum au râs foștii deținuți din lagărele japoneze – chipurile pentru a relativiza ceea ce nu putea fi relativizat.

Slujbașii morți au vorbit și în germană și au vorbit și în japoneză. Din când în când, la televizor, aud cum limba slujbașilor tradițiilor unui popor este înlocuită cu limba slujbașilor tradițiilor unui alt popor. Văd pe ecran cum japonezul vorbește nemțește; deci acesta este un lucru posibil de închipuit: anume că în Japonia, limba nemțoteilor să fie sincronizată în japoneză.

Morții nu-i pasă în ce limbă vorbesc slujbașii ei.)

În timp ce filmul se derula și eu ba priveam ba nu, așteptând să mă ia somnul, îmi scoteam pielea îngroșată de pe talpa picioarelor: întâi cu o răzătoare, apoi cu o pilă mai grosolană, apoi cu una mai fină.

O dată la câteva luni trebuia efectuată această operație igienică, deoarece cojile bătătorite, în afara insuportabilelor mâncărimi pe care nu le puteai în niciun fel potoli, puteau produce găuri în șosete și chiar în cearșafuri.

Pe măsură ce acela care străbătea pădurea ajungea tot mai aproape pentru a-i plăti lui Macbeth aldămașul de pe urmă, pielea mea bătătorită cădea de pe picioare și se așeza într-un strat gros de pudră mălăioasă și cenușie pe ziarul întins sub picioare (Volkskrant din 26 ianuarie 1981 – „Văduva lui Mao a fost condamnată la moarte. Decret de

execuție”).

Am ieșit în grădină să arunc pielea bătătorită de pe ziar, am împrăștiat-o în aer, așa cum este aruncată cenușa unui cadavru ars la crematoriu pentru a fi luată de vânt, dar reziduul corporal a recăzut imediat pe pământ, nu era vânt ca să-l ia cu el sau măcar să-l atingă – o parte mi s-a întors direct în față și mi-a rămas lipit pe frunte, pe obraji și pe pleoape.

Pe pajiștile din jurul casei blocuri de ceață se înșurubau unul în altul – era o noapte de iarnă olandeză mizeră, nici rece, dar nici nerece. Dacă n-ar fi fost, întâmplător, noapte, putea să fie și zi: în acest anotimp și-n acest colț de țară ziua este la fel de sumbră ca noaptea și priveliștea este aceeași, săptămâni în șir se lasă o boare continuă, care în timpul zilei este la fel de invizibilă și de neuzit ca și noaptea, într-o adâncă liniște.

Copacii, tufișurile și gardurile vii din grădina mea, care formează hotarul între lumea mea și a celorlalți, între mine și sutele de literați, între mine și cititorii cărților mele, stăteau ca niște armături pe locurile lor fixe, nu se mișcau, se lăsau învăluite de ceață – și eu nu credeam, asemenea lui Macbeth, că acest decor ar putea-o porni vreodată din loc.

Timp de câteva secunde cât am rămas în grădină m-am gândit la Liza, în îmbrăcămintea ei transparentă și albastră ca de libelulă, cea pe care o purta cu ani în urmă – și Liza pe care o revăzusem de-abia de-o lună. Sfințit să-ți fie numele. Binecuvântată să fii. Între toate femeile.

Că și ea, în aceeași clipă, stătea la geam în orașelul unde locuia – orașelul se afla sub un clopot de ceață, dar ea cunoștea harta lui atât de bine încât, de parcă n-ar fi fost ceață, putea să urmărească itinerariul străzilor cu ochii ei de culoarea aurului. Locurile pe unde umblasem noi atunci, amândoi la fel de beți sau pe jumătate beți și amândoi excitați unul de altul, într-un fel liber și dumnezeiesc. Cline-clinc, la pas, cline-clinc. Străzile pe care noi, înainte de-a ajunge la apartamentul ei, ne-am oprit strângându-ne în brațe, să ne sărutăm puțin, ca să ne

mușcăm puțin, să ne mângâiem puțin, duși de rostirea unor cuvinte vechi de milenii. Cum era orașul acela împodobit. Flori, steaguri. Unde anume în orașel a spus: acesta este staulul din Bethleem, aceasta este căsuța din Nazareth... la care eu răspundeam cu un comentariu batjocoritor, începând să scot din adâncul bojocilor orăcăituri de broască.

(Eu sunt „rău”. Sunt „aspru”. Și „hotărât” sunt „fără sentimente”. În momentul în care și ea ar fi început să spună lucrurile astea, așa cum mai devreme sau mai târziu toți oamenii din viața mea o fac, aș fi fost deja dispărut. Ce-avea de-a face Liza asta cu mine?)

(Stau pe frunza mea de nufăr și inhalez atât de mult aer că gâtul și obrajii mi se umflă, iar capul mi se face roșu. Sărută-mă. Sunt un rege în pielea unei broaște. Câteodată îmi arunc limba ca pe un harpon ca să prind câte-o libelulă, ce fâșâie ca un celofan între fălcile mele în vreme ce o mestec și apoi o înghit.)

În închipuirea mea o vedeam în dreptul ferestrei ei dreptunghiulare luminate, deasupra vitrinei ceasornicăriei ei de noapte, dar încă n-o luase somnul, era neliniștită, se gândea la mine, așa cum și eu mă gândeam la ea, îmi șoptea numele. Cămașa ei de noapte era albastră deschis și violet deschis și era transparentă – dar, din păcate, partea de jos a pervazului era tocmai atât de înaltă încât să nu i se vadă triumphiul sfânt, ca înmuiat în aur –, deasupra pervazului era în îmbrăcămintă subțire, din volane și fronseuri, iar părul lung, de fetiță, îi atârna de jur-împrejur, astfel încât nici sânii nu i se puteau vedea. Însă așa cum această Liza de vis ținea ridicate cu o mână jaluzelele, i-am văzut puful auriu de la subsuoară.

O frântură de secundă mi-am închipuit că sunt în dormitorul Lizei: – i-am sfâșiat îmbrăcămintea de voal și m-am înșurubat în trupul ei ca atunci, cu ani în urmă, reținând-o nemilos prin împingerea genunchilor în saltea, de-o parte și de alta a fețișoarei ei frumusele. Cât despre cuvântul „nemilos”. La fiecare încleștare strigam și eu și ea cu rândul o chemare către sfânta fecioară: Potir

Spiritual, Potir al preamăririi, Dulce potir al fructelor dumnezeiești, trandafir mistic, turn al lui David, turn de fildeș, casă de aur. Roagă-te pentru noi. Roagă-te pentru noi. Oac! Oac! După care am explodat într-o străfulgerare de lumină albă și-am dispărut în ticăitul și bătaia a sute de clopote.

Mai târziu m-am gândit că probabil în acel fragment de secundă a murit mama.

Stând în picioare printre culisele mele fără urmă de zgomot mi-am simțit plămânii plini de ceață. Am împăturit ziarul în opt. Am intrat în casă. Am auzit respirația nevastei mele. Am auzit respirația fetei mele.

Am ajuns la vârsta la care începe nemișcarea. Viață, iubire, literatură și moarte – pe mine nu mă mai privesc. Acum e prea târziu, am ajuns la destinație, lucrurile aproape că s-au împlinit. Mă văd în oglinda de la camera de baie. Îmi văd craniul care a început să chelească și cărunțiala din părul încă rămas. Îmi văd fața bătătorită.

MAMA TRĂISE ÎN LAGĂRUL TJIDENG, DUPĂ CUM îmi povestise ea odată, de la o zi la alta: – fiecare zi în care împreună cu ai ei rămâneau în viață era o zi. Mai apoi ajunseseră să trăiască de la oră la oră și în cele din urmă de la minut la minut.

Slugile morții aveau pielea de culoare ocru și ochii migdalați. Slugile morții purtau uniforme verzi-maronii și berete verzi-maronii pe capete cu păr lins. Slugile morții erau înhămate cu puști, baionete, săbii, bastoane de bambus și bice. Slugile morții aveau bot și vorbeau un limbaj hieroglific.

Mama mea, care acum îl întâlnește pe barcagiu, recunoaște limba pe care-o vorbește acesta.

Să ne rugăm.

Niciodată n-am știut ce înseamnă precis: a te ruga. Și totuși era o vreme când cunoșteam toate rugăciunile, litaniiile și ritualurile slujbei catolice pe dinafară. Am înțeles repede că numai pronunțarea acestor texte nu înseamnă „a te ruga”, dar ce mai trebuia adăugat n-am înțeles – am încetat deci să mă mai gândesc la acest

subiect. Am rostit milioane de osanale, niciodată nu m-am rugat prin aceasta.

„Rugăciunile te liniștesc”, spunea bunica.

Eu m-am liniștit fixând flăcările focului. Ideea că rugăciunea, ca și fixarea flăcărilor, nu servește la nimic și nu duce la nimic, ține de „judecata de viață” pe care o datoram anilor copilăriei petrecuți în lagărul Tiideng.

Mama lăsase rugatul pe seama maică-sii, care în masa de sub chiuveta în care locuiam stătea, de parcă ar fi fost o sfântă într-o raclă din granit și din lemn, cu mâinile încrucișate pe piept, cu un rozariu din mărgelile negre pe degete. O rochie cu floricele. Eu și cu sora mea ne dădeam seama că mai trăia după mișcările degetului mare, care derula o mărgea după alta, murmurând osanale după osanale – roagă-te pentru noi, păcătoșii, acum și în ceasul morții noastre, amin.

Când mama mergea la lucru ne lăsa pe mine și pe sora mea cu bunica: bunica trebuia să aibă grijă de noi și noi trebuia să avem grijă de ea. Sora mea trebuia s-o țină în viață prin lingurile cât mai multe de terci pe care i le dădea, terci numit „bubur”, o substanță rece, subțire, ca apretul, fără culoare, fără gust, fără valoare nutritivă, la a cărei simplă vedere noi icneam, fie că ne era sau nu ne era foame. Eu fugeam afară când soră-mea o hrănea răbdătoare pe bunica; – sora mea arăta ca o smochină stafidită, în trupul unui copil de șapte ani, și bunica lăsa să i se prelingă terciul din gură pe o față ca a unui sugar, pe trupul unei bătrâne muribunde. Sora mea avea capul plin de bucle mărunte, bunica avea părul pieptănat lins peste cap și strâns într-un mic „konde” pe ceafă – părul surorii mele era la fel de cenușiu ca acela al bunicii.

Era limpede că bunica avea să moară. Îmi dădeam seama de asta după muștele care se adunau deasupra ei și rămâneau în roiuri pe trupul și pe fața ei, fără să poată fi îndepărtate.

Înainte de a fi învățat să citesc, știam deja totul despre moarte, să fii confruntat cu moartea era în asemenea măsură de la sine înțeles în anii copilăriei, încât

mie mi se părea ca un lucru la care nu simți nicio tulburare a stării de spirit, nici frică, nici tristețe, nici aversiune.

Cine murea era pus pe o rogojină și dus pe o brancardă. Pentru obiectele rămase, mai ales dacă printre ele se găsea vreo firimitură sau vreo boabă comestibilă, se ducea o luptă pentru locul rămas liber, se făcea un „jup” înainte chiar de dispariția cadavrului (a face „jup”, în limbaj de lagăr: a se lua în posesie cu forța, a se escalada). „Doamna cutare și cutare au murit” era un anunț asemănător cu: „plouă”.

Vedeam în fiecare zi doamne moarte: ele tremuraseră pe picioare în timpul apelurilor lungi, în căldura năucitoare din piața de kumpulan (piața pentru apel), căzuseră în față, pe spate sau într-o parte în timpul muncilor, sau nu se mai sculaseră dimineața când se făcuse lumină, se așezaseră sau se întinseseră undeva la mijlocul zilei, închiseseră ochii și se dovedea că sunt moarte.

Așa se întâmpla și era la fel de nesenzațional ca și când ar fi căzut o cretă și s-ar fi rupt în bucăți. Cum s-ar spune, adică, „o chestiune obișnuită”.

Într-o zi a murit Nettie Stenvert, care avea o păpușă cu ochi ce se închideau și se deschideau.

Am stat ținând-o pe mama de mână lângă cadavrul acestei Nettie, care fusese prietena mea. Micuțul cadavru, căruia i se legase o panglică în părul cu cârlionți lungi, fusese pus într-o ladă de ceai și acoperit până la gât cu hârtie de staniol, din staniolul strălucitor aflat pe pereții din interior ai lăzii.

Stăteam acolo și mă hlizeam, copil de cinci-șase ani fiind, trebuia, după spusele mamei, sfântă Marie, Maică a Domnului, să-mi scot pălăria.

Priveam muștele care se plimbau pe ochii închiși ai lui Nettie, ochi cu pleoapele aproape transparente.

Tot ceea ce gândeam era: dacă acum tot a murit, am să fac eu un jup pentru păpușa cu ochi.

Altceva nimic nu gândeam. Adică, e mai bine să scriu: nu simțeam nimic altceva.

Fugeam din bucătăria în care locuiam și unde sora

mea cenușie o hrănea pe bunica mea cenușie cu terci, deoarece aveam nevoie de aerul și spațiul care îmi lipseau pe locul meu de sub masă, unde stăteam pe vine, ascuns sub pălărie. Fugeam afară, strigat din urmă de sora mea îngrijorată - în plin soare și clipind des din cauza luminii tremurânde, făcând semne de adio cu mâna și strigând, strigând, revărsându-mă dinspre înăuntru înspre afară. Era foarte clar că fiecare va muri, și la fel de clar că dacă va muri, se va transforma în „bubur”.

Dar eu trăiam. La pas - la pas - la pas. Eu însumi voi mai trăi chiar și atunci când bunica va fi moartă și mama va fi moartă și bunicul va fi mort și tatăl meu și fratele meu mai mare și toată lumea. Odată și-odată voi scrie că umblasem pe-acolo, sub pălărie, prin acel lagăr și că văzusem lucruri indescritibile, care însă vor trebui descrise de mine.

Pentru a rămâne în viață:

În fiecare zi repetam literele și cuvintele pe care mama mea le scrisese cu un deget sau cu un băț pe nisip, și le imprimase în creierul meu: „ca”, „să”, „casă”, „oen”, „roen”, „Jeroen”.

Cea pe care o năpădeau muștele, fără ca ea să le mai poată împrăști, era atinsă de moarte - acesta era semnul incontestabil.

Cred că din acea vreme datează interesul meu obsesiv pentru muște - le văd în roiuri groase dând ocol trupurilor bolnave, lovite, însângerate, sau altfel împutite, mii în același timp și bâzâind în mu de feluri. Am văzut în lagărul acela muște roșii deasupra mea sau trecându-mi pe-aproape prin aer, cu sângele picurându-le de pe aripi.

Pe mine nu se opreau muștele, aveam grijă să fiu tot timpul în mișcare: jucându-mă „de-a avionul”, cu mâinile desfăcute, alergam în cerc, brum-brum. În afară de asta eu eram și cea mai mare muscă care exista și de aceea tuturor muștelor le era frică de mine, eram și cel mai mare bombardier, pălăria mea era și cabina pilotului și cupola halei de armament, eu zburam deasupra Japoniei, bombardându-i orașele. Păzea, trece Dani, reketeketek! Nu

exista nicio muscă să poată ține pasul cu mine, iar femeile japoneze care-mi cădeau în mâini țipau de durere și se înecau în propriul lor sânge.

În ceasurile liniștite, când toți eram m și pe masa noastră de bucătărie, mă străduiam să stau cuminte lângă mama, cu atenția concentrată ca nu cumva, dacă ea ar fi ațipit, să se așeze vreo muscă pe ea - îmi fluturam pălăria încoace și-ncolo pe deasupra trupului ei, fiindcă muștelor nu le place vântul și mișcarea.

Eram foarte îndemânatic în prinderea gândacilor negri, a ploșnițelor, a țânțarilor, a muștelor, în mod deosebit a muștelor. Nici nu le vedeam bine, că erau gata moarte.

Plasa sub care dormeam era țeapănă și putea de urmele însângerate ale acestor insecte: le fixam cu o singură palmă în plasă, aruncându-mă asupra lor cu o mișcare rapidă - în același timp le turteam cu degetul mare sau cu articulațiile celui alt pumn. Pentru a înăbuși zgomotul produs de această storcoșire spuneam eu, tare: „Tetsss!”

Simțeam la asta o înțepătură în testicule și-mi strângeam buclele cu putere.

Era cert că fiecare moare - dar mama mea nu avea voie să moară. După lagăr noi vom fi din nou împreună, tata, frații mei, minunatul meu bunic, vom merge la casa noastră cu bazin de înot în grădină, neatinși, nemuritori, fără a ne mai aminti vreodată de lagărul japonez...

Ce-a mai rămas în viața mea de pe urma morților?

Acea Nettie Stenvert - a mai rămas oare ceva din ea? Un fragment de os, conservat într-o grămadă de noroi, o bucată dintr-o buclă, în hârtia de staniol?

Chiar și mamei îi apărea în ochi mai târziu, prin anii '60, când se discuta despre „lagăr”, o expresie de „îndepărtare” ca și când i-ar fi fost dor de anii petrecuți la Ţiideng.

„O, ce mai râdeam câteodată pe-acolo”.

Îmi aduc aminte că la noi în casă, mult după război, se râdea în hohote când părinții, frații mei, alți membri ai

familiei sau alte cunoștințe, povesteau amintiri din anii lor de lagăr. Așa s-a anulat istoria lagărului, în valuri de hilaritate.

Hirohito, împăratul Japoniei, un criminal de război de același calibru cu Hitler – până în 1945 fusese ridicat în slăvi de supușii lui ca un Dumnezeu –, a fost primit de guvernul olandez, un sfert de veac după crimele sale, cu un protocol pontifical, ca un șef al unui stat prieten.

S-a protestat împotriva acestui lucru, printre alții și de către cabaretierul Wim Kan, care trăise și el lagărele japoneze, dar foștii deținuți răsaseră deja probabil prea mult: protestul lui n-a fost luat în serios și-a fost contestat.

„Oamenii din Indonezia”: un mic popor de-o deosebită veselie, care râde cu plăcere.

În timp ce eu stau și scriu acum povestea mea despre acel lagăr, papa Woytila se fâlfâie cu avionul, aterizând în Japonia, pentru ca timp de câteva secunde să facă figură întristată la ceremonia de comemorare a victimelor bombei atomice de la Hiroshima și Nagasaki și după aceea să-l strângă la pieptul lui pe fostul dumnezeu Hirohito.

Tatăl meu văzuse la orizont gigantica ciupercă luminoasă care-a izbucnit la explozia bombei de la Hiroshima – drept consecință a orbit pentru câteva ore, zile sau săptămâni, sub ochiul stâng îi crescuse un chist de mărimea unui ou.

(Pentru cât adevăr era în povestea cu orbirea nu vreau să depun mărturie, îmi mai răsuna încă în urechi râsul lui când povestea despre lagăr, dar cicatricea violet-liliachie, care se lipise de obrazul lui ca o replică a mării ciuperci, am văzut-o eu însumi, iar într-unul dintre portretele de serie pe care i le făcuse în cursul vieții se vede clar că cicatricea fusese retușată de fotograf, chestia fiind extirpată prin operație în 1949.)

Datorită bombelor de la Hiroshima și Nagasaki, mama, sora mea, eu și alte mii de ostatici înfometați n-am primit nimic de mâncare și de băut, nici chiar bubur.

Asta ține de experiențele mele de țănc, așa cum de experiențele de țănc ale altora ține faptul că, la vârsta la

care eu eram în lagăr, lor li se scoteau amigdalele (eu aveam încă de pe-atunci amigdalele scoase).

Mai sunt și alte lucruri care păreau de la sine înțelese în anii copilăriei mele. Lucruri văzute și ascunse în cotloanele memoriei mele.

Atunci nu m-au atins – mai târziu mă vor atinge însă. Câteodată năvălește asupra mea o panică înfricoșătoare; câteodată sunt iarăși înapoi în lagăr.

ÎL VĂD PE UN JAPONEZ SNOPIIND ÎN BĂTĂI O femeie cu bastonul lui de rotan¹, ca și când n-ar fi fost un baston de rotan, ci patul unei puști. Ea se tăvălește pe jos tipând și din ea țâșnește un jet de sânge care este absorbit de pământ, devenind invizibil.

A furat o coajă de pâine. A făcut foc să fiarbă apă. N-a văzut sau a văzut prea târziu că trecea japonezul de gardă, așa că n-a făcut plecăciunea, sau a făcut-o prea târziu. A ieșit prea târziu la apel.

O femeie este obligată să stea douăzeci și patru de ore goală în piața de kumpulan în poziție de drepti. Toată ziua aerul parcă sta să ia foc de fierbințeală. Noaptea cântă cât o ține gura crezând că se poate astfel încălzi, e în centrul unei rețele de reflectoare. Din turnurile de pază din jurul lagărului zi și noapte puștile sunt îndreptate spre ea.

O femeie goală trebuie să meargă în patru labe pe străzi, are o sfoară în jurul gâtului, pe care o ține un japonez care o urmează. Dacă dă în calea ei de rahați, este obligată să-i miroasă, ca un câine. Japonezul stă cu bățul înălțat deasupra spinării ei și a locului unde altă dată trebuie să fi avut fesele, pe care acum nu le mai are. Japonezul o străpunge cu vârful cizmei în fund.

Împreună cu încă câțiva copii merg și eu alături și mă târâi cu ea și hohotesc văzând că femeia este apăsată cu

Rotan (în indoneziana) – bambus.

fața într-un rahat. Bâzâind exaltate, muștele se lipesc de față și de capul ei tuns chilug și pe locul sângerând dintre picioare, pe care japonezul continuă să-l străpungă.

Pentru acel mers târâit, pentru hohote și pentru

veselia cu care-am privit totul îmi trag palme până în ziua de azi, mai ales atunci când acele fioroase imagini de film îmi revin în memorie – atunci nu știam că asta era ceva fioros și că eu luam parte la acea înfiorătoare poveste.

„Sindromul” meu „de lagăr” constă din vinovăția pe care o simt acum pentru piciul care aduna totul în el frenetic.

O femeie a fost umplută cu apă de un japonez până când trupul ei slab s-a umflat și puteai să auzi în ea plescăitul apei așa cum îl auzi într-un butoi cu apă de ploaie. Apoi japonezul a început s-o lovească cu un băț peste burtă. După care a început să danseze cu cizmele pe burta ei. Lichidul care ieșea din ea pe toate orificiile avea toate culorile pe care și le putea cineva închipui și apărea în toate modurile posibile: țâșnind, bolborosind, picurând, ca vomă, ca sânge, ca terci.

Roagă-te pentru noi.

O femeie a fost închisă în ceea ce se numea un „cuptor”; un coteț de câini din metal, al cărui acoperiș era ca o nicovală pentru loviturile soarelui și pereții dogoritori, de care ea nu se putea apropia fără să-și ardă pielea și să rămână lipită de ei. În poziția imposibilă pe care o poate avea în cuptor este înconjurată de roiuri de muște bâzâitoare. Este înțepată și suptă de insecte și nu poate să le împrăstie sau să le omoare fără a atinge cu părți din trup acoperișul sau pereții cuptorului. Era condamnată la nemișcare și supusă răbdare, se cocea încet, dacă nu-și ținea creierii sub control înnebunea, asculta murmurul și bâzâitul insectelor, care răsuna ca un glas de clopot sau ca sunetul orgii.

Unei femei i s-au legat încheieturile mâinilor la spate și a fost atârnată de încheieturi pe o spânzurătoare, astfel că mâinile i se răsuceau de jos în sus, dinlăuntru înspre afară, din spate în față. Ea se bălăngănea făcând o buclă ciudată deasupra pământului, se răsucea pe axul lungimii ei, era lăsată să se usuce până la ultima picătură în soarele lichefiant; – soarele este cel mai fioros călău pe care-l au la îndemână japonezii, soarele este simbolul poporului

japonez.

Dacă ea își pierdea conștiința, i se trăgeau palme până își revenea, fiindcă trebuia să-și trăiască ucigătoarea durere perfect conștientă. Cine trecea prin dreptul ei era obligat s-o privească. Eu treceam deseori prin dreptul ei. Și pe mama au bătut-o, au tuns-o chilug și au lăsat-o să stea douăzeci și patru de ore în piața de kumpulan. Eu am văzut asta.

Cine știe câte i s-au mai întâmplat pe care eu nu le-am văzut. În casa noastră din lagăr intru în prima cameră, unde locuiește Nettie Stenvert. Pe o masă de-acolo stă mama lui Nettie Stenvert pe spate, fără haine pe ea, cu picioarele în sus și depărtate. Între picioarele ei e un japonez care-și dăduse jos pantalonii, și eu izbucnesc în râs, fiindcă asta mi se pare cea mai mare nebunie pe care-o văzusem vreodată, chiar dacă în anii mei de lagăr îmi va mai fi dat s-o văd în diferite alte variante, și-atunci fără a mai râde: - cu mișcări spasmodice ale părții de jos a trupului, japonezul călărește masa, cu fiecare spasm masa se mută din loc câte un centimetru, prilej cu care picioarele îi scrâșnesc pe pardoseala din piatră. Japonezul îi ține cu o mână gura doamnei Stenvert și cu cealaltă îi apasă beregata, dar probabil că trebuie să renunțe la poziția asta, fiindcă îmi repede un pumn în față de-mi zboară pălăria și-mi curge pentru prima dată în viață sânge din nas. În momentul când doamna Stenvert începe să plângă mugind, văd ceva, ca un baston lung și tare în burta lui păroasă, scos din deschizătura dintre picioarele doamnei Stenvert; - este clipa în care eu, plângând și mai tare decât doamna Stenvert, cu capul plin de stele și mâinile pline de sânge, o iau la picior, reketeketek! tetss! tetss! în întâmpinarea remușcărilor și panicilor mele de peste ani.

Mă întreb dacă sicriul în care sta mama îmbrăcată cu cea mai frumoasă rochie a ei are un capac de sticlă. Astfel încât nicio muscă să nu poată face rotocoale deasupra trupului ei, a feței și a ochelarilor. Oare ce-o fi putut fi de râs în acel lagăr?

Scriu asta și-n Olanda tocmai are loc o zi a „grevei femeilor”, în Piața Dam, în Amsterdam, femeile își vopsesc sexul cu suc de roșii și stau pe spate pe marginea drumului cu picioarele desfăcute.

Muieri alintate, într-o lume bogată, de ce-au ele habar? Cine trece pe-aproape este obligat să se uite la ele chiar dacă nu vrea, să i se întoarcă stomacul pe dos de scârbă în fața acestei agresive și deplasate lipse de gust, începând să tremure din tot trupul, de frică, de supărare, de remușcare, o remușcare care este „substitutul” a ceva: remușcarea în fața stupidității în sine a muierii.

Când mama a fost pedepsită să stea o zi și-o noapte în piața kumpulan, s-a întâmplat ca tocmai atunci să înceapă musonul.

Printre rafalele de ploaie mama râdea la mine; eu mă ascunsesem după colțul uneia dintre casele din vecinătate, îi făceam cu mâna și-i trimiteam bezele; – nu mă uda ploaia sub pălărie.

Am băgat de seamă că mama, pe care la fel ca pe alte zeci de femei o văzusem de multe ori goală, nu mai avea sânii plini și calzi pe care-i avusese, din cauza slăbiciunii – și pentru că era tunsă chilug ea nu mai semăna nu numai cu mama mea, dar nici măcar cu o mamă, de fapt absolut deloc cu o femeie; mai puteai să spui despre ființa aceea care stătea acolo în ploaie că era o „arătare omenească”. Și totuși, în realitate, era mama mea.

Aș fi vrut să zbor spre ea cu avionul meu și oprindu-mă deasupra-i, deci cu aripile în poziție verticală, să mă apropii și să-i arunc pălăria mea, astfel încât ea să aibă ceva cu care să se poată acoperi – dar ea, prin grimasa obrazului și printr-un deget întins înainte mi-a dat de înțeles că trebuia să rămân unde eram, căci din toate turnurile de pază erau îndreptate puștile în direcția noastră.

Am rămas noaptea aceea în colțul meu de pândă. Câteodată auzeam și eu și mama în depărtare vocea speriată a surorii mele care ne căuta. Voiam să rămân cu mama și s-o păzesc; ea stătea, punct luminos, decupată de

lumina a cinci sau șase reflectoare, în rafalele ploii. Ca să rămân treaz mi-am scrijelit cu o piatră ascuțită o bătătură pe picior, înmuiată de ploaie. Repetam: „mamă”, „mamă”. Din când în când scoteam un țipăt: maicafecioară-plinădegrație-domnulecutine.

N-o să ne trădăm unul pe altul, așa-i, mamă? N-o să ne lăsăm de izbeliște. Așa-i? Spune, mamă!

În acea perioadă a vieții mele, care în principal consta din „bețiveli” și „clătirea gâtului”, cam la douăzeci și cinci de ani după lagărul Tiideng și la mii de kilometri de el, sunt la o petrecere, în plină vară, la miezul nopții.

Luați peste picior de fetișcane care încă nu se gândesc să-și golească sticla cu sos de roșii în sex, noi, bărbații tragem cu carabina într-o țintă fixată sub o lampă strălucitoare. Ținta este un desen ce reprezintă o femeie goală - centrul țintei (pentru o mie de puncte!), triunghiul negru de la îngemănarea picioarelor ei.

Este rândul meu să trag, ha-ha, dați-mi chestia aia, spun: „Pe această curviștină am s-o tratez cu polenul ucigaș al injecției mele”. Eram în acel stadiu al beției când sunt gălăgios și țip bancuri care se ridică ca bulele de gaz de baltă (stadiul următor este cel al tristeții teatrale. Apoi, cel dorit: spiritul îmi părăsește creierii animalizați).

Am tras fără milă, din rărunchi, ca și când carabina ar fi fost revolver.

Apoi am fost felicitat, bărbații mă băteau pe umăr, fetele mă sărutau pe obraji: ce petrecere de neuitat, eu, Dănișorul, aici, marele fustangiu, aveam o sută de puncte.

Dar în momentul când glonțul a părăsit țeava cu o pocnitură și s-a înfipt aproape simultan, cu un zgomot înzecit, în țintă, mi-am adus aminte că altă dată, altundeva, cândva în viața mea, o femeie goală stătea în lumina pătrunzătoare a unui reflector, în vreme ce atât femeia aceea, cât și eu știam că din întunericul înconjurător erau îndreptate spre ea puști.

Cline! Cline! Orgi tunătoare.

Știu că: dacă va fi să mor și este adevărat că în ultima secundă omul își revede viața ca într-o secvență de

film, filmul se va opri la acel moment.

Ca și când eu însumi aș fi fost străpuns de un glonț, a explodat în mine din acei ani ceva, ceva ce ani îndelungați stătuse să explodeze.

În parte datorită băuturii, desigur, hai să nu mă prezint mai „simțitor” și mai sentimental decât sunt, am început să plâng în hohote, ca un nebun – și mi s-a așezat o pâclă de un roșu stins în fața ochilor.

Oedipus plânge, pe picioarele lui cresc cojile de piele uscată, care seamănă cu copitele de pachiderm.

Mama îmi face semne cu o batistă, cu un prosop, cu un cearșaf – dispare. Mama are un batic înflorat pe capul tuns chilug – dispare. Mama poartă o pălărie gri și pe obraz îi atârână o voaletă ca o pânză de păianjen, astfel că eu nu pot să văd dacă poartă ochelari sau nu – dispare. Mama nu mai are sâni, mama este o „arătare omenească”, stă în ploaie, mă uit la părul în smocuri picurânde de sub pânțele ei, din care ploaia atârână ca mărgelele transparente – dispare.

Mama stă pe spate și împinge în afară din deschizătura aflată între picioarele ei o piatră din caldarâm, asta e capul meu, hai să ne rugăm, tot acel sânge! – niciodată n-o să mai poată capul meu reintra prin aceeași deschizătură. Mama râde așa cum știe ea să râdă și îmi face cu mâna, toți anii ăștia, toată viața mea, Ketemu lagi – dispare.

Între mama mea și mine s-a format pentru vecie un număr greșit.

Gratiile dintre mine și feminitatea trădătoare.

Trag fără milă. Din rărunchi.

Aceste secvențe de film, pe care mama le-a văzut când a murit, le voi vedea și eu când voi muri – sunt secvențele acelorași momente din viața ei și a mea.

Apartin acelui gen de oameni care nu pot fi „fericiți”: bolnavi de o neliniște permanentă, bolnavi de o frică constantă, de preferință îndopați cu pastile, de preferință beți criță, de preferință dormind, de preferință absentând.

Acum, că mama a murit, este ca și când dintr-odată s-

ar fi deschis în mine uși care până acum fuseseră închise și ca și când aş putea să trec printr-o ușă, și prin următoarea, pentru a mă putea întoarce la un început sau altul în ceața existenței mele – dar nu vreau să trec prin toate acele uși spre trecut.

La naiba cu toate amintirile, în foc cu ele, la fel ca și cu mama.

(LIZA RĂZÂND. LIZA UITÂNDU-SE PE FEREASTRĂ. Liza goală. Liza într-un alai. Ochii ei de aur. Părul ei de culoarea mierii.)

Nu mi se potrivea s-o revăd pe Liza asta după toți acești ani – eu, același din anii trecuți și-n același timp ne același, ca și Liza, care era aceeași din anii trecuți și-n același timp ne aceeași. Nu mi se potrivea să fiu mai mult sau mai puțin îndrăgostit și-n același timp mai mult sau mai puțin în doliu.

La drept vorbind, asta mă sustrăgea de la lucrarea pe care tocmai o scriam – eram adâncit în studiul cazului de sinucidere al lui Jacob Hiegentlich.

Am făcut abuz de „Seresta Forte”; ca să mă țină în afara mea, să nu fie nevoie să gândesc, să nu fiu năpădit de frică, să nu fiu luat în stăpânire de frică – prin asta poți rămâne în interiorul labirintului cenușiu.

Câteodată, în zilele dintre moartea și incinerarea mamei, mă așezam lângă telefon, cu mână lăsată deja pe receptor, ca să-l ridic în cazul că va suna; mă așteptam chiar să sune, atât de mare era voința și dorința mea ca asta să se întâmple. Ca mama să mă sune, dar ca ea să vorbească cu vocea Lizei. „Te iubesc. Nu vii la mine?”

Noaptea, în liniștea plină de respirația nevastei și a fetei mele, mă strecuram din patul conjugal fără zgomot, chiar fără zgomotul propriei mele respirații, ca să mă preumblu prin casă, ascultând, ca magnetizat, la aparatul telefonic.

(În vis, am stat lângă sicriul în care era mama întinsă, în rochia ei cu nuanțe albastre, violet și bej, „mai frumoasă” decât fusese pe când mai trăia încă, evident „mai tânără” decât atunci când murise. M-am aplecat

deasupra plăcii de sticlă sub care era întinsă - am văzut cum respirația mea a făcut o pată cețoasă între obrazul meu și al ei. Când am șters condensul cu o mișcare concentrică, am văzut că în coșciug nu era mama, ci Liza, și mai apoi nici Liza, ci păpușa cu zulufi a lui Nettie Stenvert, cu ochii închiși. Dintr-odată s-a crăpat sticla în fisuri care s-au răspândit în toate direcțiile, și acestea s-au răspândit la rândul lor din nou în toate direcțiile, până s-a creat o plasă complicată de crăpături, în care eu, rezemat cu toată greutatea pe placa de sticlă, am căzut, într-o explozie de cioburi. În timp ce cădeam în coșciugul care părea fără fund, și începusem să mă pierd într-un spațiu negru-roșu fără sfârșit, în care mă vedeam pe mine însumi făcându-mă tot mai mic și mai mic, până când, în final, ajunseseam mai mic decât o muscă, un val de sămânță m-a inundat părăsindu-mă, lucru de care m-am rușinat ca un puber prins asupra faptei, cu durere în trup din cauza senzației de vinovăție.)

Am format numărul de telefon al mamei, dar din îndepărtata tăcere a răsunat o altă voce decât cea pe care o recunoșteam drept a mamei mele: „Alo?” (Dă-mi ceea ce mi se cuvine, dă-mi totuși liniștea.) „Ce spuneți? Alo? Cu cine vorbesc? Știți ce oră din noapte este?”

Ce oră din noapte este.

Am vrut s-o întreb pe mama dacă i-a pus cineva în mână în coșciug un rozariu, pentru că asta în visul meu n-am văzut. Sau am format numărul de telefon al Lizei, numai pentru a o auzi spunându-și numele și așteptându-mă s-o aud oftând ușor, s-o aud respirând - lucru la al cărui auz capul începea să-mi vuiască. Atât de pătimăș o doream și atât de intens o urmăreau gândurile mele, încât ar fi trebuit să simtă, la sute de kilometri depărtare (să se oprească imediat din ceea ce făcea în acel moment, să își ridice capul cu o zvâcnire și să întindă mâna spre telefon, ca și când ar fi așteptat să-l audă sunând, cu senzația că cineva răsufla asupra ei și ea simțea asta prin cămașa de noapte subțire ca aerul, în părul moale de la subsuoară.) Ar fi trebuit să știe că eu sunt cel care o sună, să mă

consoleze cu sunetul vocii ei și apoi, fără să mă anunțe sau să spună nimic altceva, să întrerupă legătura (și: în liniștea care se lăsa din nou în casa ei să rămână să asculte atentă, fiindcă i se năzărise că unul dintre clopotele din magazinul de jos începuse să bată mai lent și mai sonor.)

Liza, Liza.

Nu mai puteam să respir de neliniște.

Câteodată mâinile îmi tremurau așa de tare, încât nu reușeam să introduc degetul într-unul dintre orificii ca să răsucesc discul aparatului telefonic.

Voiam să cânt ceva pentru mine, la instrumentul care scoate sunete de cristal, ca și când cioburi s-ar ciocni de cioburi, ceea ce suna ca un clinchet de clopoței și mă liniștea.

Sau, tot așa, în miezul zilei sau la miezul nopții aprindeam televizorul, pe al cărui ecran, pe toate canalele, nu era nimic de văzut decât aceeași ceață, ca aceea lipită pe partea exterioară a geamurilor casei mele, aprindere însoțită de un „vuiet cosmic”.

Speram ca în ceața de pe ecran să văd apărând o figură, oricât de vag, oricât de puțin, care m-ar fi privit din depărtarea fără de nume, chiar dacă ar avea ochii triști, și mi-ar fi zâmbit.

A cui figură?

A mamei – doar că nu reușisem nici măcar o dată să-mi amintesc figura ei de bătrână, să-mi imaginez capul mamei, fără ca el să stea pe trupul înfloritor al Lizei: trupul Lizei era numai sâni, Liza trebuia să fie torturată, să i se rupă picioruș cu picioruș și aripioară cu aripioară, iar pe parcursul torturii tot timpul trebuia să fi rămas conștientă.

Nu venea din vuietul cosmic al televizorului nicio voce spre mine, care să-mi fi spus măcar un cuvânt ce mi-ar fi putut însănătoși sufletul.

Acum, m-am gândit, o să vină poștașul să-mi aducă o scrisoare de la Liza, sigilată cu apăsarea buzelor ei, acolo unde depusese un sărut pe hârtie, o scrisoare în care ea, așa cum o făcuse în urmă cu câțiva ani, mă va numi inimioara ei, cățelușul ei, animăluțul ei de zahăr, lupul ei

rău și alte asemenea. Poștașul a venit să-mi aducă ferparul încadrat într-un gri deschis, timbrat cu un timbru de un roșu stins de cincizeci și cinci de cenți: „Spre regretul nostru astăzi ne-a părăsit pe neașteptate iubita noastră mamă, soacră și bunică, Henriette Maria Elizabeth van Maaren, văduva lui Jacques Theodorus Maria Brouwers, în vârstă de șaptezeci și doi de ani”.

Era mama mea și în aceeași măsură nu era mama mea – numele meu nu apărea pe ferpar.

ORĂȘELUL ÎN CARE MÂNĂ-N MÂNĂ CU LIZA am hoinărit în drum spre patul ei de deasupra magazinului cu pendule era împodobit în asemenea stil, încât eu, orăcăind ca o broască, am spus că-mi vine să vomez de silă.

Deasupra străzilor, în lungimea lor, era întinsă o frânghie aurită și din atâția în atâția pași era atârnată o sferă, care reprezenta o mărgea – acest șnur cu mărele era întins pe fiecare stradă din centru și întruchipa, după spusele Lizei, un rozariu.

Oac!

Două zile mai târziu, duminica, conform unei tradiții de secole, avea loc o procesiune a Mariei pe fiecare stradă și urmând ruta descrisă de sfere, sub fiecare dintre ele se spunea o rugăciune. Prelați, pastori, călugărițe, călugări, copii-servanți la biserică și mirese. Care triumfale, lumânări, ramuri de palmieri, clopote și fanfare, cădelnițe, baldachine. Grupuri biblice și istorice. Monstranțe de argint, cu „Tatăl nostru”. Icoana miraculoasă din lemn de tei reprezentând-o pe Maria, veche de veacuri, cu draperii de mătase pe margini și hermelină. La anumite colțuri de stradă și prin piețe procesiunea făcea popas, în fața unuia sau altuia dintre altarele construite din decoruri de carton desenate cu imagini drăgălașe ale unor locuri ale vieții mamei lui Cristos: casa nepoatei Elizabeth, staulul din Bethlehem, tâmplăria din Nazareth, templul, muntele Golgotei...

La multe ferestre și în toate vitrinele din centru era un tablou al Manei, străzile erau acoperite de preșuri și covoare, orice putea servi în acest scop era atârnat ca

steag sau draperie deasupra străzilor sau pe ziduri, fiecare stradă avea poarta ei onorifică sau arcul ei de triumf.

Liza însoțea acest pelerinaj – îmbrăcată într-un taior anost, cu o pălărie anostă pe cap și o geantă anostă pe braț, cu un rozariu în mână. Învățătoare. Mergea devotată pe lângă clasa ei de băieți de zece, unsprezece ani, spilcuiți, fiecare cu un rozariu în mână. Oglindă a bunei cuviințe, semn al înțelepciunii, cauză a bucuriei, arc al uniunii.

Cu o oră și jumătate înainte ea era oița zglobie și eu lupul cel rău. Stând pe coate și pe genunchi pe mocheta afânată și mișcându-se, era nevinovată în behăiala ei, hap, hap, mee, mee, când animalul teribil sărise asupra ei, îi înfipsese dinții în ceafă și unghiile în șolduri și răzbunător intrase în ea – lucru care ea se aștepta să se întâmple, fiind acolo umedă și moale, și pe care l-a trăit acoperindu-și fața cu mâinile.

Poartă a cerului, Luceafăr de dimineață, Rai al bolnavilor, Refugiu al păcătoșilor, Consolare a celor întristați... Roagă-te pentru noi.

Prin rugăciune te liniștești. Stăteam încă dezbrăcat, ca în jocul de-a oaia și lupul, în spatele transperantelor de la fereastra camerei Lizei, care dădea într-o mare piațetă, de pe o arteră de vizavi de cea pe care trecuse procesiunea, în lumina albă a amiezii. Ochii îmi erau ațintiți spre Liza. Exact acolo unde hotărâsem noi dinainte să se întâmple, și-a ridicat mâna ca să-și aranjeze, chipurile, ceva la pălărie, privind spre fereastra apartamentului ei, unde ea știa că stau în spatele geamului, în semn că se gândește la mine – doar că atunci când ea făcea acest lucru eu nu mai simțeam nimic pentru ea, așa cum o vedeam trecând cu șirul ei de băieți (de la o mărgea la o altă mărgea) și bătând apoi tactul în mijlocul pieții, în timp ce băieții cântau un cântec: Maaarrrrria, maaama mea, țile mă dăăărui...

Răsucindu-mi pe arătătorul mâinii drepte părul de sub pânțele, mă gândeam: această Liza trebuie pedepsită – ea trebuie, acolo în piațetă, sub privirea elevilor ei, să fie

rasă în cap și dezbrăcată de hăinuțele ei prefăcute, trebuie s-o lovesc între picioare și s-o biciui cu un bici răsucit din rozarii. Eu aș fi purtat la asta masca mea de broască roșie ca sângele – tot ce aș fi spus trebuia postsincronizat. Gemetele și țipetele ei de iertare trebuiau să fie acoperite de hohotele băieților din clasa ei.

În același timp eu eram unul dintre băieții din clasa Lizei: – poate că învățasem să citesc de la domnișoara învățătoare Liza și tot de la ea învățasem să spun Sfântă Născătoare. Aș fi vrut să zbor spre ea, brum-brum, cu aripile desfăcute, ca să mă aciuiesc în ea și să dispar complet în ea, de frică, de iubire, astfel încât să nu trebuiască să mă despart niciodată de ea, să nu-mi iau rămas bun, făcând cu mâna, râzând eroic, în timp ce capul mi-era plin de lacrimi șuvoaie, ce tunau revărsându-se.

Tot pământul era plin de mame, dar unde era a mea?

Pe partea interioară a geamului, o muscă a început să meargă și ea cu procesiunea –, și ca și când dintr-odată aș fi fost un alt băiețel, mai tânăr, mai mititel, foarte priceput în stârpirea animalelor mici zburătoare și târătoare și deci care știa ce avea de făcut, am terciuit-o pe musca de pe perdea strivind-o de geam, în timp ce cu degetul mare de la cealaltă mână o storcoșeam.

Tessst!

Pe transperant a rămas o pată neagră-roșie, care se oglindea în geamul ferestrei. Aproptindu-mă cu fața de fereastră și fixându-mi retina într-un anumit fel, am văzut sub mine spatele Lizei ca și când ar fi fost acoperit cu o pancartă de sânge. Trebuia ca ea să fi simțit că mă uitam la ea, la spatele ei, la curbura feselor, la îndoitura genunchiului, la pulpe – probabil că și ea simțea același lucru ca mine: în momentul în care am apăsas musca de țesătura perdelei, mi-a trecut prin piele, între testicule și anus, o durere dulce, ca și când în acel loc aș fi primit lovitura unei baionete învelite în catifea.

Dă-mi pacea care mi se cuvine, dă-mi liniștea. Am început să-mi dau palme peste față, am început să-mi amintesc ce făcusem după înapoierea Lizei:

A trebuit să se lase dezbrăcată de mine cu degete moi, apoi a trebuit să se întindă pe pat, pe burtă, să se relaxeze și să ațipească.

Eu am apărat-o de muște și i-am mângâiat tandru și atent spatele, fesele și picioarele, i le-am masat și i le-am sărutat, foarte lung, după ce am răcorit-o cu un șervet cu apă și parfum. Tandră pentru mine porțiunea dintre vagin și anus. Porțiunea de piele care se întinde sau este tăiată când este forțată de capul copilului, în drumul lui, la ieșirea din trupul mamei. Apoi pielea ruptă este cusută din nou de doctor, el folosește în acest scop un ac curbat.

Din remușcare pentru lipsa mea de simțire am mângâiat-o pe Liza și nu i-am spus că de fapt, rău și nepăsător cum eram, consideram că ar fi trebuit s-o violez pe masa sau pe mașina ei de gătit.

Toate acestea îmi vor reveni în minte cu ani mai târziu, după ce mai întâi le uitasem complet. De toate aceste lucruri peste ani mă voi mira și mă voi rușina. Eram ca vântul, care o clipă a atins-o pe Liza și i-a fluturat fustele, după care-am pornit-o la drum, în „căutare”.

Am găsit între timp oare ceea ce căutam?

Vis înfricoșător:

Sunt în pat cu Liza. Părul ei de culoarea mierii îi cade ca o perdea peste față și apa îi curge de pe corp în timp ce mă călărește. Râzând, strigă nume din litania Sfintei Fecioare. Eu zâmbesc întins leneș pe spate, cu mâinile sub cap: - o las să înceapă, s-o facă, poate, suntem amândoi din nou pe jumătate beți, mă uit la sânii ei, mă uit la picăturile de argint din părul de pe burta ei. Când este gata se ridică singură de pe partea mea de trup în care se înfipsea și îngenuncheată între picioarele mele, începe să-mi alinte partea aceea de trup cu gura, cu limba, cu mâinile, cu șuvițe din părul ei moale, cu murmure și șoapte, cu ah - Dar dintr-odată poartă o pălărie și părul de pe fața ei e un voal, pe care și-l ridică cu ambele mâini pe borul pălăriei.

Fața care se vede prin voal nu este a Lizei, este albă ca a unui mort și acea moartă este o femeie bătrână, al

cărei păr este răsucit în bucle lungi și lipit de craniu - ea nu are sâni.

Când această femeie moartă, care într-un fel înfricoșător îmi zâmbeste totuși prietenos, ca să nu spun matern, își îndreaptă limba neagră spre sexul meu, întregul meu trup pare să consistă dintr-o bătătură; este acoperit cu o armură de carapace și umflături de pachiderm, sunt fără simțire, sunt greu ca pământul. În fața ochilor îmi fâlfâie plasa și alte cârpe transparente asemenea tifonului, pline de pete de sânge.

La pas - la pas - la pas, mă văd mărșăluind prin ceață.

Visez că mă trezesc: - sunt într-o altă cameră decât aceea a Lizei, pe toate mobilele atârnă cearșafuri. O voce, aparținând unei persoane pe care n-o văd, și care sună de parcă aş auzi-o prin hârâitul unui receptor, mă întreabă despre fiecare mobilă dacă mă interesează: „Vrei bancheta asta?”, „Vrei televizorul?”, „Vrei portretul de pe televizor?”

Încep să plâng așa cum n-am plâns de-a lungul anilor, lacrimile îmi țâșnesc prin toate orificiile trupului, în forme diferite, picurând, șiroind, plescăind, bolborosind.

Bătăturile de pe fața mea se înmoaie, apoi devin lichide și încep să picure.

Sunt într-un labirint format din decoruri de teatru, corpurile decorului se mișcă, în tot ce e în jurul meu se produc fisuri în forma unei pânze de păianjen, de exemplu în oglinda și în fereastra cu geam din oglinda din fața căreia stau dintr-odată și care-mi arată trupul, dar nu și fața: în părul de sub pântec atârnă stârvul unei muște. Mâinile îmi tremură atât de tare încât nu mă pot apuca de nimic să mă țin - totuși încerc să-mi rup sexul întărit în două și să mi-l smulg de pe trup.

Mă văd stând minute în șir în tufișurile de pe malul unei ape. Ceasurile ticăie, ceasurile ticăie. În capul meu se derulează secvențe de film.

AȘA CUM ÎN GRĂDINĂ, DUPĂ CE VÂNTUL SE oprește, tot ce-a fost atins de vânt rămâne în mișcare, tot așa cele văzute în lagărul Tiideng rămân în mine încă trei,

patru decenii în mișcare, pentru că prin această acțiune anume să fie aduse la liniște: ceea ce am scris nu mai trebuie reținut de mine, acum întâmplările urmează să pună-n mișcare conștiința și inconștiința altor persoane. „Nimic nu există care să nu atingă altceva”. Din lagărul Tiideng îmi aduc mai ales aminte: Kumpulan-urile sau apelurile, care aveau loc de mai multe ori pe zi, pe un câmp în soarele arzător, și la care trebuia să se prezinte oricine era în lagăr, sugarii, cei uitați de ani, cei sănătoși, dacă ar mai fi existat unii ca ăștia, cei care erau la un pas de moarte.

Toate femeile și copiii erau așezați în grupuri să poată fi numărați de japonez, și iar să fie numărați, apoi din nou numărați, căci întotdeauna era ceva care făcea ca numărul deținuților să pară că nu corespunde cu datele aflate la administrația lagărului, astfel încât aceste kumpulan-un puteau să dureze ore în șir.

La comenzile strigate în japoneză trebuia să stai în poziție nemișcată, trebuia să te apleci, să rămâi în poziție aplecată, să îngenunchezi, „să faci ca broasca”, să strigi în cor în japoneză: „Trăiască împăratul!”

Japonezul trecea prin fața ta sau prin spatele tău sau printre rânduri, stârnind spaima și înfricoșarea pe unde apărea. „Japonezul”, asta vrea să însemne: mic, îndesat, tipi umflați de grăsime în uniforme umflate, cu capete ca ale câinilor japonezi sau ale maimuțelor japoneze, dar de cele mai multe ori ca ale broaștelor japoneze, la care ochii cruzi, de la natură așezați într-o stare de permanentă pândă sau suspiciune, îl pătrund pe fiecare până în măduvă. „Japonezul”: totdeauna baioneta la pușcă, totdeauna pușca gata de atac, totdeauna soarele în oțelul baionetei, atât de orbitor, încât îmi făcea impresia că nu numai că vedeam razele pe mâner, dar că le și auzeam: baionetele zăngăneau. De multe ori japonezul era matolit și călca pe piciorușe groase și tremurânde, fluturând în jurul lui o sabie, sau avea în mână un pistol din care din când în când trăgea câte o împușcătură în aer, în ritmul unui cântec neînțeles din patria lui, pe care-l lălaia.

În lagărul Tiideng era și un japonez bolnav psihic, înarmat cu un baston de rotan cu care dădea câte o lovitură oricui îi ieșea în cale, bastonul făcând întâi un zgomot zbârnâit prin aer, ca un oftat, înainte de-a cădea pe spatele sau spinarea cuiva – acest japonez (ne iartă nouă greșelile noastre) umbla întotdeauna grohăind, ca un animal chinuit sau în dureri. (Puteam să-l imit bine pe japonez, atât grohăitul cât și felul cum mergea, cu pași mici și repezi, cu bastonul la subțioară. Puteam de asemenea să imit zgomotul pe care-l făcea arma lui când tăia aerul înainte de-a întâlni corpul cuiva. Pentru a-mi face imitația cât mai veridică priveam și sașiu și din când în când îmi atingeam cu vârful limbii vârful nasului. În felul ăsta am râs noi totuși ceva pe-acolo.)

Dacă în timpul kumpulan-ul~~x~~ nu răsunau comenzi, trebuia ca pe teren să se instaleze o liniște absolută, în care să se audă numai zgomotul cizmelor soldaților. Pentru copilul mic care începea să plângă i se trăgea marnei o bătaie, cui se mișca i se trăgea o bătaie, cui își alunga o

61

Insectă de pe obraz i se trăgea o bătaie. Leșinai, cădeai din cauza extenuării, te prăvăleai la pământ dintr-un alt motiv – în toate aceste împrejurări erai lovit sau bătut, cât timp nu erai încă mort. De frică începeai să vomیți sau de frică și nevoie începeai să urinezi sau să-ți pierzi alte surplusuri ale trupului în picioare – tot ce părăsea trupul era subțire, galben sau verde-deschis – cui deci se scăpa pe el, i se trăgea o bătaie. Pentru înțelegerea mea de țânc era de la sine înțeles că femeilor trebuia să li se tragă o bătaie sau trebuiau maltratate și pedepsite sub o formă sau alta. După lagăr, devenisem un băiețel matur încăruntit de aproape șase ani, „sălbatic”, „imoral”, „lipsit de simțăminte”. De-abia mai târziu m-am postsincronizat. Atunci, acolo, mie nu mi-a tras nimeni vreo bătaie. Mă așezam repede în rând când răsuna comanda „kioske”, cu pieptul bombat, cu umerii spre spate... La comanda „kireii!” făceam o plecăciune adâncă. La „Neuree!” mă ridicam din nou. Stăteam sub pălăria mea largă – umbra pe

care o vedeam ca a mea însumi consta dintr-un oval de pălărie, prevăzut, în funcție de poziția soarelui, cu picioare, câteodată cu aripi, dacă-mi ridicam brațele; pălăria mă coviltirea așa cum în viața de după aceea mă simțeam coviltiret de acoperișul mașinii mele, pe drumuri încolo și-ncoace, ca și când acoperișul mașinii mi-ar fi fost pălăria din anii copilăriei.

Dacă piațeta mai există și este acoperită cu același asfalt, îmi mai stau încă în acel asfalt urmele călcâielor și ale tălpilor: de multe ori era atât de cald încât asfaltul începea să se topească și picioarele îmi lăsau ștampile adâncite, putându-mi dovedi astfel mie însămi că nu constam doar dintr-o umbră.

Încă și acum îmi mai sunt tălpile bătătorite și insensibile. „Copiii de lagăr din Indonezia”, cei care acum au trecut de vârsta de patruzeci de ani, pot fi recunoscuți după tălpi, așa cum copiii olandezi, procreați și născuți în iarna foametei și ajunși acum și ei la patruzeci de ani, pot fi recunoscuți după o hămesală de neastâmpărat.

Pentru bunica mea erau cel mai greu de suportat aceste kumpulan-mi. Ajunsesse în cele din urmă să sufere de toate bolile și durerile trupești existente în lagăr, nu mai putea să meargă sau să stea în picioare – trebuia purtată la locul de apel și în același fel adusă înapoi la locul ei de sub masa din bucătărie. Mama a dus-o pe măică-sa timp îndelungat în spinare, apoi a inventat un mijloc de locomoție care și-a primit în curând numele de „căruța de capre”.

Cum-necum ea a făcut rost de o scândură de călcat, cum-necum a făcut rost de niște patine cu roțile. Prin ce mijloc ajungi în lagăr să fii proprietarul unui lucru? Prin alte obiecte pe care le ai, de preferință mâncare, pe care să le poți schimba: un sutien pentru un pumn de zahăr, un fular pentru un ac, o geantă pentru o scândură de călcat.

Mama s-a priceput să prindă în partea din față și din spate a scândurii de călcat câte o patină cu roțile, astfel încât obiectul stătea pe roate – bunica era întinsă pe scândură, cu o cârpă pe față ca s-o apere de soare, de

muște și de rușine, eu și sora mea trebuia să ținem pe părți obiectul mergător ca să-i prevenim răsturnarea, iar mama îl trăgea după ea cu o sfoară, de parcă ar fi tras după ea o capră.

Ce mai râdeam!

Din aceste călătorii mi-a rămas în minte că bunica, „pentru a ne menține curajul”, făcea bancuri ciudate, care de multe ori însemnau, jocuri de cuvinte”, care mă puneau în încurcătură și care de fapt până în ziua de astăzi au rămas să mă intrige.

Erau chestii de felul: „Uite-o pe Kee cu... cadetul ei”. Sau: „Eu sunt Ian Scobete și dau cu... bastonul în perete”. Sau întreba: „Este adevărat că o capră, pe la spate... behăie?”

Ce se mai râdea!

Lucruri reținute până în ziua de astăzi și în sfârșit puse pe hârtie numai pentru a le face să fie și a nu le lăsa să nu poată fi citite mai târziu undeva, în așteptarea momentului dat probabil oricărei enigme să se dezlege.

În timpul kumpulan-ului o sprijineam pe bunica din toate părțile ca s-o ținem în picioare. Și mai știu că se sprijinea de mine, dar că era ca și când nu s-ar fi sprijinit de mine. A rămas în picioare până în ultima clipă, care, într-adevăr, i-a fost ultima.

Ne obliga ca în momente de mare disperare să ne gândim „la altceva”, indiferent la ce, fiindcă la orice ne-am fi gândit, era mai puțin îngrozitor decât ceea ce vedeam. „Ca și când ai da drumul la un aparat la care vezi peisaje pe care ți-ar face plăcere să le privești”.

Peste încă zece ani, acest lucru se va numi „televiziune”. De „neîncredere” nu eram încă pe-atunci conștient, dar nici mai târziu nu mi-a reușit niciodată să mă gândesc la „altceva” decât la ceea ce vedeam și trăiam: nu am fantezie.

Când mă gândesc acum înapoi la acei ani de lagăr, așa cum i-am trăit eu, prima asociație care îmi revine în minte este cea dintre tabloul steagurilor ce fâlfâiau și zgomotul corespunzător lui. Acolo unde în lagăr era, la

câțiva metri, un turn de pază, de unde japonezul, cu binoclu și mitralieră, ține totul sub control, fâlfâia un steag. Potrivit amintirilor mele, lagărul era împrejmuیت de sute de steaguri. Steagurile erau albe și aveau o minge roșie în mijloc, împrejmuیتă de jur-împrejur de alb: simbolul soarelui, simbolul Soarelui Răsare.

Din punct de vedere grafic, steagul japonez este cel mai frumos steag național (încă de pe atunci simțeam asta!), dar mie mi se spusese că în el nu trebuie văzut steagul japonez, ci de cum îl vedeam, să mă fac „ca și când” aș fi văzut tricolorul olandez: roșu-alb-albastru. „Dar eu nu văd niciun albastru”. „Văzduhul în care fâlfâie steagul e albastru”.

Probabil că sunt oameni care pot „să se facă” ca și când „ceea ce este este altceva” și aceia sunt „fericiți”, liniștiți și lipsiți de spaime.

Este greu să-ți asiguri un loc în plină lumină – o dată dobândit, lumina se stinge.

Cred că aș fi fost un scriitor prost dacă aș fi fost „fericit”: scriitorii fericiți n-au nimic de povestit.

De ce trebuia să mă gândesc la „altceva” sau trebuia să mă fac „ca și când” nu vedeam ce se întâmplă, când, în timpul unui kumpulan, bunica mea își trăia sfârșitul?

De data aceea apăruse la apel comandantul lagărului, domnul Kenitji Sone personal, călare pe cal. Nu era prima dată că îl vedeam, dar era prima dată că vedeam un cal. Sone era împodobit cu stele și medalii în care se oglindea soarele, purta o sabie la șold și își legăna partea din față a trupului, așa mi-l aduc aminte, zburând parcă prin aburii de căldură ce se ridicau din asfalt, era pe atunci la vârsta la care sunt eu acuma și el pe mine probabil că nu mă vedea.

Fii atent, există în mulțime întotdeauna cineva care probabil își va aduce aminte de tine, piciul de colo este tocmai scriitorul care peste patruzeci de ani va consemna că te-a văzut legănându-te stropit cu picături de soare, fiul soarelui deci, condamnat la moarte drept criminal, înlocuitorul lui Dumnezeu însuși, cel sărutat de papa cel

iubitor de pace: pax tibi.

Când Sone își făcuse apariția, în afara lagărului se întâmplase ceva teribil pentru care deținuții din lagăr trebuiau pedepsiți: flota japoneză suferise pierderi, o parte a armatei japoneze fusese bătută, în Europa începuse marșul de înaintare al Aliaților, americanii, cu o bombă nouă, șterseseră un oraș de pe fața pământului.

Stând drept în șa, Sone a ținut un discurs, care a fost în orice caz înțeles de calul lui: din când în când animalul dădea din cap sau scotea cu copita o scânteie din pământ în semn de aprobare - era nimerit ca un asemenea cal să aibă o coadă atât de lungă, cu care să-și alunge muștele de pe trup.

La sfârșitul cuvântării, comandantul a strigat: „Termo-heika banzai!” (Ura, pentru împărat!), ceea ce însemna că deținuții, așezați în genunchi și cu fața la pământ, să repete de mai multe ori cu voce răsunătoare: Banzai!

Aici începea pentru miile de femei și copii făcutul ca „broasca”: pe vine, trebuiau să facă sărituri de broască până când își auzeau sângele în cap vâjâind asemenea vântului în timp de furtună, își simțeau inima-n gât, la încheietura genunchiului și în alte părți ale corpului, o simțeau bubuind ca și când prin acele părți ar fi vrut să iasă din trup. În acest timp soarele nu strălucea mai blând și nici timpul nu trecea mai repede, cine poate descrie lungimea unei clipe, cine poate descrie cât durează cincisprezece, douăzeci de minute pe care omul este obligat să le petreacă sărind pe vine, sub un clopot de căldură ucigătoare?

Pretutindeni țiuiau baionetele, pretutindeni se auzea urletul japonezului, care cine știe ce țipa în limba lui înfricoșătoare și de neînțeles, pretutindeni cădeau trupuri, care trăgeau după ele alte trupuri și sub valul de trupuri se năștea un alt val mișcător, pe care japonezul îl lovea din plin cu patul armelor, cu bastoane și bice.

Maică Preacurată, sfântă, binecuvântata, maică minunată.

La fiecare săritură pe care o făceam mi se ridica pălăria de pe cap și o simțeam căzând la loc cu o plesnitură, ca și când mi-ar fi fost așezată cu un deget pe creștet de cineva care-mi atrăgea astfel atenția că trebuia să rămân să privesc la ceea ce vedeam și nu trebuia să mă fac c-aș vedea altceva, deoarece eu voi fi cel care va trebui să descrie totul, potrivit predestinării pe care orice lucru o poartă în sine.

În acea zi multe femei nu putuseră supraviețui săritului „ca broasca”. Unele, extenuate, rămâneau întinse și nu mai voiau să se ridice, nici după ce japonezul începea să danseze pe trupul lor. Unele înnebuneau și se năpusteau asupra lui - erau străpunse cu o baionetă și spintecate.

Japonezul decretase acum și că la fiecare săritură de broască trebuia să strigăm „oac! oac!” - nici nu mi-ar fi putut trece prin cap să râd la asta.

Sone, pe calul lui, se legăna printre trupurile săritoare în cerc și scoțând sunete de broască, poate că făcea acest lucru rânjind, dar poate că nu, poate că era cuprins de bucurie văzând suferință, simțea o plăcere sadică, dar poate că nu - poate că în anii copilăriei avusese vreo experiență care-i determinase întreaga viață și drept urmare se molipsise pentru întreaga viață de dezgust, lipsă de iubire și lipsă de sentiment pentru femei, așa cum mi se va întâmpla și mie. Eu sunt cel care nu știe ce e iubirea, care nu „simte” nimic, eu sunt probabil, din acest punct de vedere, așa cum era comandantul de lagăr Kenitji Sone. Femeile: oac, oac. Ascultă-ne, Doamne, și ai îndurare.

Erau femei care, din cauza săriturilor neomenești ce le produceau în partea de jos a trupului șocuri și presiuni de nesuportat, începeau să-ți reverse înăuntrul pe dinafară: împreună cu excrementele le ieșeau din trup organele, începeau să-și piardă intestinele, începeau să nască sânge și mucozități.

Eu sunt cel care nu mai are nicio înduioșare față de „miracolul nașterii”; eu sunt cel care a rămas acasă atunci când i s-a născut copilul la spital (de fapt, la drept vorbind, nașterea fiicei mele mă reținea de la lucru, cartea pe care

o scriam, despre sinucidere în literatura olandeză. Lăsați-mă-n pace, nu mă deranjați! „Lăuzia” și „maternitatea” nu-și au locul în viața mea.

Nu voiam să văd cum iubita mea și femeia aleasă de mine pentru frumusețea ei se va desface sau, cu ajutorul unei foarfeci, va fi desfăcută. O piatră de caldarâm care se cuibărise în ea și-n același timp va tășni din trupul ei, aceea piatră de caldarâm care niciodată nu va mai putea intra prin aceeași deschidere înapoi în trupul ei. Și-apoi toate acele gemete de disperare, acele țipete de durere, tot acel sânge, acele mucozități, dar mai ales vulnerabilitatea mea la imaginea distrugerii sau a vătămării pentru un timp îndelungat a frumuseții, și dezgustul meu față de aceasta, și remușcarea mea, neputința mea, neputința mea, protestul meu și dorința mea de „înlocuire”, asta este: în numele copilului strecurat spre afară, dorința mea de-a nu fi obligat să trăiesc și dinaintea rupturii produse de capul meu împins către exterior.

De îndată ce, la telefon, am aflat că fiica mea se născuse, am pornit-o cu mașina spre spital, unde intrând în camera albă în strălucirea soarelui, am devenit concomitent un altul: era adevărat că aveam patruzeci de ani, cu început de chelie și cu părul grizonant, dar în același timp eram un puști, înconjurat de orăcăituri și obligat să văd ceea ce vedeam fără să mă fac că văd altceva, eram înapoi în lagărul Tiideng și era ca și când unul dintre picioare mi-era mai greu decât celălalt, de parcă aș fi rămas înfipt în podea cu un picior: pe masă stătea pe spate o femeie despuiată, cu picioarele desfăcute. În fața mesei, pe un scăunel, stătea un medic, preocupat să pună-n ordine dezastrul dintre picioarele femeii: tot ceea ce se deschisese acolo prin rupere și pentru care nu voi mai simți niciodată duioșie pentru că se vătămase pentru totdeauna, era acum adunat de el la loc, cu acul și ața - acul pe care-l manevra avea formă de seceră. Dezastrul: pe partea interioară a picioarelor ei clefăia o blană de sânge, din larga prăpastie din interior

ieșeau valuri de sânge și alte lichide roșii ca sângele -, acesta cădea de pe marginea mesei făcând un zgomot limpede, ca picăturile de ploaie, într-o tavă albă pusă între picioarele doctorului, pe podea, în camera de travaliu. Atâta sânge! - era ca și când s-ar fi tras cu o armă de foc în punctul central al trupului acestei femei.

Toate aceste mame, atât de multe mame.

Mi-a trecut prin minte că odată gândisem: acum vreau să am o altă mamă.

Copilul dormitând în pătuțul de fier lângă masa pe care era întinsă femeia era fica mea. Pe ea o am - nimic nu există sau n-a existat care să aibă drept cauză altceva, acum sau în viitor - i-am dat numele, singurul nume pe care-l va purta de-a lungul întregii ei vieți, de-a lungul întregii mele vieți.»

După care m-am întors la mașina mea, al cărei acoperiș mă coviltirea ca o pălărie largă, în drum spre casă, unde, chipurile neatins, nederanjat, netulburat, să-mi reiau lucrul de acolo de unde îl întrerupsesem. Doar că mâinile îmi tremurau atât de tare că nu puteam scrie și pixul îmi aluneca dintre degete.

În piațeta kumpulan-ului, plină cu femei-broaște orăcăitoare și copii-broaște, am văzut-o pe bunica mea care era ajutată de mama și de o altă femeie să facă precum broasca, aplecându-se la un moment dat în față. I-am auzit oftatul scos în acel moment, care, în mijlocul orăcăiturilor miilor de guri din jurul nostru, sunase ca un cântat. Fața îi era atât de transpirată, de parcă ar fi purtat o mască lichidă, ce-i cădea în picături și-n șiroaie.

În amintirile mele, cel mai cumplit detaliu este acesta: momentul când capul bunicii s-a pocnit de pământ, i s-a desfăcut cocul și părul i-a căzut în șuvițe subțiri și cărunte de-a lungul obrazului. Eu, care n-o văzusem niciodată pe bunica altfel decât cu coc, probabil că știusese că prin acea cădere începuse destrămarea trupului ei, înțelesesem că ea trebuia să moară și că muștele se vor năpusti acum asupra ei fără a mai putea fi alungate, de ea sau de altcineva.

Mama mea împreună cu o altă femeie începură să tragă de ea pentru a o ridica, pentru a o readuce, cum-ne-cum, într-o oarecare poziție: făceau asta în vreme ce continuau să sară ca broaștele și să orăcăie. Bunica mai putea încă să stea pe genunchi, cu fundul pe călcăie, ochelarii ei, cârpiți cu leucoplast, sfori și sârme, părea că acum se rupseseră definitiv, din nas și din gură îi răbufnea sângele, care-i cădea pe floricelele de pe rochie. Nu mai putea să facă ca broasca, se lăsase să cadă în față și începuse sprijinindu-se-n coate, cu fața în mâini, să facă mișcări bălăbănite încoace și-ncolo, roagă-te pentru noi, păcătoșii, acum și în ceasul morții noastre.

Mi-a trecut prin cap ideea că cineva ar fi trebuit să-i pieptene bunicii părul, sau că trebuia să se gândească să nu lase să i se târâie șuvițele prin țărână (mie mi-au venit în minte pensulele înmuiate în roșu cu care se desenau pe asfalt semnele literelor japoneze). Mi-a trecut prin cap că ar fi trebuit să spunem mii de rugăciuni de îndurare pentru orfani, dar că acestea nu vor mai ajuta la nimic.

Deși am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru a pune în funcțiune o mașinărie care să mă fi făcut să văd imagini mai plăcute decât cele pe care le vedeam în realitate, acest lucru niciodată nu mi-a reușit mai puțin decât atunci.

Nu că aș fi vrut să văd altceva decât vedeam sau să mă gândesc la altceva decât la ceea ce vedeam - eu nu voiam să văd nimic și să mă gândesc la nimic; nu voiam să mai fiu, nu voiam să mai exist. Voiam să mor împreună cu bunica sau, poate, de preferat, în locul ei, în vreme ce ultimul lucru pe care aș fi dorit să-l văd depunându-mi-se pe retină era o culoare; roșu, culoarea morții, apărând ca o pată de sânge pe steagul japonez.

Bălăbănindu-mă pe vine și orăcăind mai tare ca niciodată, astfel încât să pot acoperi cu vocea tot ce mi se întâmpla și cu sunetul ei toate sunetele din jur, mi-am întors fața de la bunica și de la mama și, ținându-mi cu mâna pălăria, am început să sar printre celelalte trupuri care făceau ca broaștele, oac-oac-oac, Dani - în căutare,

spre neființă, dar, de fapt, eram în căutarea lui Nettie Stenvert: aveam să-i spun ceva, dar nu mai știam ce.

Am găsit-o, făcând ca broasca de mâna maică-sii care-și pierduse basmaua și acum, asemenea multor alte femei, își expunea la soare capul tuns chilug. Cu mici sărituri am făcut manevra de-a ajunge în spatele lui Netty ca să-i văd zulufii de un blond întunecat înălțându-se veseli la fiecare săritură pe care o făcea, pentru ca apoi să-i alunece de-a lungul obrazilor și pe gât, ceea ce m-a făcut pentru un moment să nu mai pot orăcăi și să înghit în sec - dă-mi o sărutare și mă transform în prinț.

În unica clipă în care am tăcut am auzit miile de orăcăituri din jurul meu, amestecate cu ceea ce era mai presus de auzit: împușcături, lovituri, înjurături, tropote, pocnituri de cizme și pentru prima dată în viața mea am fost năpădit de panica care are de-a face cu moartea, cu trecerea în moarte, cu faptul de-a fi mort, cu dorința de-a fi mort (dar eram sigur că eu voi muri numai după ce toți ceilalți vor muri, și Kenitji Sone și calul lui Kenitji Sone, poate chiar și Nettie, fiindcă eu trebuia întâi să dau mărturie despre viața mea, adică: viața, în intervalul de timp în care eu ființasem.

Cu o săritură m-am oprit lângă Nettie, și încă înainte ca ea să se fi putut uita într-o parte, pentru a vedea cine orăcăia deodată lângă ea din răsputeri, am observat că și fața ei era udă: transpirația îi cădea de pe frunte și din sprâncene în ochi, unde o vedeam strălucind, așa cum strălucește hârtia de staniol. M-am gândit la ochii păpușii ei, văzând-o cum clipește, să scape de umezeală.

I-am spus gâfâind: „Bunica noastră moare”. Asta i-am spus, în vreme ce asemenea unui glonț m-a străpuns gândul acelui altceva pe care aș fi vrut să i-l spun - ceva foarte sărbătoresc, ceva care mă umplea de mândrie și de bucurie, dar nu mai știam ce.

„Atunci jup eu de la bunica ta chestia aia de mărgele cu care murmură ea mereu rugăciunile”, a spus Nettie, și ea gâfâind.

„ăla se numește rozariu”, am orăcăit eu, „dacă nu

ești catolică și atingi un rozariu ți se ard mâinile până faci găuri”.

Nettie n-a fost șocată de asta, după cum nici eu n-aș fi fost șocat, noi trăisem lucruri la fel de îngrozitoare, dintre care cel mai îngrozitor era că noi în final nu mai puteam fi șocați de nimic, nu mai puteam fi tulburați de nimic, nu mai eram în stare să simțim ceva – devenisem ca tălpile noastre bătătorite.

Asta explica probabil hohotele de râs ale celor care au trăit conștientizând mai mult decât mine lagărele japoneze, ei supraviețuiseră: cel mai ades făcându-se „ca și când” „altceva” avea loc decât ceea ce se întâmpla preferând să râdă decât să re trăiască încă o dată totul în minte, preferând să nu se mai gândească deloc la acele timpuri.

Întâmplarea care făcuse din noi toți broaște a avut loc la 30 aprilie 1945. În acea zi împlinisem cinci ani – și promisem de la mama mea o carte cu care putea să completeze lecțiile de citire pe care mi le dăduse și pe care puteam acum eu singur să citesc: Dani pornește în călătorie. Cine știe ce anume dintre puținele lucruri ale truso-ului ei sărăcăcios de lagăr trebuise ea să dea în schimb pentru a ajunge în posesia acestei cărți. Era un exemplar mozolit și zdrențuit, câteva pagini erau desprinse din cotor, avea chiar pagini lipsă, dar eu eram mândru și plin de bucurie, așa cum numai după alți douăzeci de ani urma să mai fiu, ținând în mână prima carte scrisă de mine.

În 1945 a fost ocupată insula japoneză Okinawa și a început atacul aerian decisiv asupra Japoniei. De ziua mea în acel an, în Berlinul bombardat până la temelie, s-a sinucis Adolf Hitler, trăgându-și un glonț în gură. Prizonierii din lagărul Tiideng au fost cumplit pedepsiți pentru această întâmplare.

Bunica mea a murit patru zile mai târziu, pe scândura ei de sub masa-dulap din bucătărie.

Noi am văzut și am auzit cum trupul ei se descompunea în terci în timp ce încă mai era în viață și

mărgelele rozariului i se prefirau tot mai încet printre degete - întâi trupul a început să i se umfle și s-a acoperit cu pete mari maronii, apoi a început să picure, apoi interiorul dulapului a început să se umple cu un miros de nesuportat, astfel încât eu și sora mea n-am mai vrut să rămânem închiși în raftul de sub bunica. Pe 4 mai dimineața, mama a învelit-o pe maică-sa într-o rogojină, plângând mai tare decât plângea atunci când era bătută și a suit acest pachet moale pe scândura de călcat. Ea, trăgând scândura cu o sfoară după ea, împreună cu mine și cu sora mea de-o parte și de alta a obiectului pus în mișcare, pe care-l țineam cu amândouă mâinile, am purtat-o pentru ultima dată pe bunica pe străzi și am predat-o la clădirea de la poartă.

Este îngropată pe undeva prin Djakarta de azi, într-un cimitir cu multe alte cruci albe de lemn: groapa numărul 74.

Fusese o femeie blândă, răbdătoare, se spune despre ea c-ar fi fost foarte spirituală.

După pelerinajul spre groapă, ne-am întors acasă, sora mea și cu mine, chiuind și răcnind de bucurie, fiecare pe patina lui cu roțile - mama ducea scândura de călcat, pentru că o mai putea folosi ca obiect de schimb; rozariul bunicii i-a atârnat la gât permanent de La acea dată.

În iunie '45 sora mea, pe patina ei cu roțile, a intrat cu capul în canalul de scurgere deschis din fața casei în care locuiam; a dispărut, bolnavă de dizenterie, în spitalul de lagăr și pentru că ea tot mai mult părea să dispară urmând-o pe bunica, mama mea râdea tot mai puțin, iar dacă râdea, râdea tot mai scurt și fără să i se vadă dinții.

Singurul lucru care m-a tulburat a fost pierderea patinei, care n-a putut fi pescuită odată cu sora mea din canalul de scurgere.

Pe 29 iulie 1945, după cum am auzit noi mai târziu, a murit bunicul meu, compozitorul.

Într-o zi din prima jumătate a lui august 1945 a murit Nettie Stenvert.

Pe 2 septembrie a capitulat Japonia - chiar și după

această dată noi am mai rămas încă în lagăr.

ACEL APARAT DECI, PE CARE PUTEAI SĂ-L PUI în funcțiune pentru a vedea scene pe care îți făcea plăcere să le vezi și care erau mai puțin înfricoșătoare decât lucrurile pe care le-ai fi văzut altfel, sau decât lucrurile care îți invadau spiritul și la care nu te puteai gândi fără frici și frisoane.

În ultimele ore din viața mamei mele televiziunea a oferit următoarele programe:

Pe Olanda 1, la ora 19: „Programul KRO trece prin... Dordrecht. Spectacol de varietăți din sala Merwede. Realizat de Tommy Reilly, Ted Braak, Therăse Steinmetz, Joke Bruys, urși din Viena, Bloem, Tante Leen, Joe Harris, Los Allegros, Teatrul Internațional de Folclor. Prezentarea: Hans van Willigenburg”.

Probabil că dacă mama a deschis televizorul, ea a urmărit programul ăsta și nu programul de muzică pop „Star Club!”, care se prezenta concomitent pe programul Olanda 2. Șansa să se destindă era mai mare pe Olanda 1 – ea era încordată.

La 19, 55 a început programul „Pentru un bilet în rândul 1”. „Magazin cinematografic de Bob Bouma. Invitat de onoare Rijk de Gooyer, cu prilejul rolului lui în noul film olandez „Bacanala interzisă”, realizat de Wim Verstappen”.

Mama mea a schimbat probabil în acel moment programul pe Olanda 1 – reclamele:

„Hello, how are you! Măine la „Peek și Cloppenburg”, „Secretul pe care-l împărtășim cu Sandeman”, „Victoria Vesta face asigurări moderne, Victoria Vesta, starea de siguranță”, „Pankie se potrivește întotdeauna. Pankie în de gloria. La Victoria”. „Silan ultrafin. Intră mai adânc în fibră”.

Bang. Ora 20. Jurnalul:

Cei 52 de americani care au petrecut 444 de zile ca ostatici în Iran s-au întors în Statele Unite. Văduva lui Mao Zedong, Jiang Qing, a fost condamnată la moarte de un tribunal special la Pekin, dar a primit suspendarea pedepsei cu execuția. Firma Iglo a pus pe piață produse

congelate alterate. Partidul de guvernământ VVD l-a propus pentru a treia oară cap de listă pe lista candidaților lui la alegeri pe Hans Wiegel. În apropiere de Slangenburg, în localitatea Achterhoek din Gelderland, patruzeci de membri ai brigăzilor mobile și sute de agenți în uniformă au fost mobilizați pentru a scoate din circuit stația de radio-pirat, Radio Milano. Timpul probabil: în general uscat, posibilă ceață. Temperatura între 2 și 6 grade.

Apoi din nou reclame:

„De-abia ieri preparată. Supa mea, preparată chiar de mine”. „Deodorant Fa, cu prospețimea sălbatică a lămâilor”. „Pentru spălatul de mână al mărunțișurilor. Hip-hip-ura pentru dumneavoastră”. „Asta este ce observa el. Domnul Jenei”.

După aceea a început pe Olanda 2: „Cunoștința mortală”, un serial englezesc plin de tensiune, partea a doua („Kirby nu este încă sigur dacă Laura este o agentă sau o colaboratoare nonșalantă în această afacere. În orice caz ea a vorbit despre el cu Frank, tatăl ei vitreg. După care el trebuie să plece în Franța pentru o afacere codificată. O discuție cu Madame Lafois se dovedește necesară. Kirby: John Gregson. Laura: Prunella Ransome. Madame Lafois: Elizabeth Bergner”)

La asta nu s-a uitat mama și nu s-a uitat nici la „Gunsmoke” (serial western american, fragmentul „Făcătorul de văduve”), care a început la 20, 40 pe Olanda 1.: - ea a vorbit în acel răstimp cu sora mea, era tristă și speriată, îi venea să plângă. Ea a sunat, ca să mulțumească pentru cele două scrisori pe care sora mea i le trimisese și la care n-a mai putut să răspundă, tremura atât de tare că-i cădea pixul din mână, dărmite să mai scrie. Mai voia să-i spună că ar mai fi trebuit să se gândească la discuția pe care au avut-o de Crăciun, dar că nu o mai poate face acum, e prea târziu, îi vine tot timpul să plângă, se simte încordată, de parcă ar urma să i se întâmple ceva.

Dacă și-a luat pastilele, a întrebat-o sora mea. Nu, n-a făcut-o. Atunci s-o facă chiar acum.

Pilulele pe care le lua mama ca să-și stăpânească fricile și să-și tempereze tremuratul mâinilor și al capului se numeau Eldopal Retard, Sinemet, Disipai (toate împotriva Parkinsonului), Pirodoxyne Labaz (împotriva tuturor simptomelor de degenerare), Librium (împotriva a tot ce are nume și a tot ce nu are nume), Glifanan (împotriva durerilor), Calcium Sandoz (împotriva simptomelor oboselii), Mogadon (ca să poată dormi și să se apere de contraindicații de tuturor celorlalte medicamente și neuroleptice) - cât de poetice sunt toate numele acestea. La fel de poetice ca trandafir, floxia, iedera cățărătoare, florile din grădina mea, care se clatină când bate vântul. Era prea târziu. Era prea târziu.

Apoi sora mea a întrebat-o dacă a mâncat ceva. Nu, încă nu, mama nu avea poftă de mâncare. Trebuie să mănânce totuși ceva, i-a spus sora mea - fă-ți un sandviș. După aceea trebuie să încerci să dormi.

La 21, 20, mama, căreia îi plăcea să râdă, s-a uitat totuși, probabil pe Olanda 1 la „Ați fost deja servit?”, serialul popular britanic (episodul „Totul pentru asigurări”.

Magazinul Grace Brothers organizează o mare cercetare medicală pentru personal, ca prilejul alegerilor.

Fiecare se pregătește pentru cercetare. Printre alții, Mr. Humphries: John Inman. Mrs. Slocombe: Mollie Sugden).

Programul s-a terminat la 21, 50 - la aceea oră a început emisiunea de actualități „Actua T.V”. Mama a stins probabil televizorul pentru a se pregăti de culcare, poate că mâine toate vor trece. A mai privit la portretul bărbatului ei aflat pe televizor, l-a mișcat din loc cu o jumătate de centimetru, așa cum făcea de fiecare dată când se afla în preajma portretului, probabil că i-a mai trecut fugitiv prin minte ideea de-a mai suna pe cineva, poate chiar pe mine - poate că voința și dorința ei au fost ca dintr-odată telefonul din apartamentul ei să sune, semn că cineva mai voia să vorbească cu ea, dorință atât de intensă, încât ea era chiar în așteptare și stătea cu mâna tremurătoare întinsă spre receptor.

Ultimele scene care s-au derulat le-a văzut nu pe ecranul televizorului: - trebuie că au fost scenele din propriul „film al vieții ei”, dintre care pe multe le uitase. A revăzut fețele tuturor persoanelor pe care le întâlnise în viață, s-a întors în toate locurile, în toate casele, în toate camerele prin care s-a petrecut viața ei (viața ei atât de curajoasă, cu optimismul ei de neînfrânt și veselia ei dintotdeauna).

Una dintre scene trebuie că a fost cea din lagărul Tiideng, când era întinsă în masa-dulap din bucătărie și eu stăteam lângă ea, cu salopeta cu mingi roșii, albastre, vineții, purpurii, cu picioarele pline de bătăături, când mă făcusem mic-mititel ca să n-o incomodez, eu, ultimul lucru pe care ea îl mai avea, așa cum și ea era pentru mine ultimul lucru pe care îl mai aveam - îi făceam vânt cu pălăria ca s-o răcoresc, cu atenția încordată ca să nu se așeze vreo muscă pe ea, se vedea pe mine că nu vreau ca mama să moară, dacă mama moare, am să-i citesc încetișor din cartea mea.

Această scenă voi revedea-o și eu în desfășurarea filmului vieții mele și ca urmare voi vedea în film că eu, zeci de ani mai târziu, voi pune această scenă în cuvinte într-una dintre multele cărți pe care le voi scrie: un scriitor ca mine își trăiește viața de două ori - a doua oară când pune în cuvinte ceea ce a trăit prima dată.

Astfel a ajuns mama să trăiască de la o oră la alta, apoi de la minut la minut și apoi de la secundă la secundă. Cu gustul cașcavalului în gură s-a văzut căzând de pe banchetă pe covor și a început lungă ei privire fixă în flăcările căminului, care a liniștit-o - atât de liniștită cum nu fusese niciodată în viața ei.

„Să-ți fie bine și să fii fericit acolo unde ești, unde vei merge și unde vei rămâne”.

Moartea este ca o broască uriașă, roșie ca sângele. Ea stă lacomă pe malul unui râu lat, râul sufletelor. Își aruncă limba ca pe un harpon, maxilarele ei mestecă tacticos, înghite apoi ce-a mestecat - și-și aruncă din nou harponul. Unde e ea se aude un orăcăit din mulțimi de

limbi sincronizate, sunete emise de slujbașii ei. Unde e ea nu mai există răsărit de soare, soarele, roșu, stă de-o veșnicie în centrul unui univers al altuia, de-o veșnicie acoperit în ceață.

Bat clopotele.

Mama moare, iar eu, cam în același timp, îmi conduc musafirul căruia îi spun: - Lasă-mă-n pace, nu mă mai alătur nici unei asociații, nu mă mai alătur la nimic, fac totul singur, sunt din cap până-n picioare o bătătură (cu alte cuvinte: sunt speriat, sunt bolnav de ură, este prea târziu ca să mă mai pot vindeca).

Mama moare și cam în același timp eu mă gândesc la Liza. În imaginația mea ea stă la fereastră în orașul în care locuiește, neliniștită, gândindu-se la mine, așa cum și eu mă gândesc la ea, fiindu-i dor de mine, așa cum și mie mi-e dor de ea, ea stă lângă telefonul care din moment în moment poate să înceapă să sune, are senzația că o atinge suflarea cuiva.

Am văzut această secvență de film uitată: eu, cu ani în urmă, în dimineața de după procesiune, când am părăsit-o pe Liza, ea stătea, în timp ce eu mă așezam la volanul mașinii mele, în cămașa ei de noapte transparentă și de culoarea libelulei, la fereastră apartamentului ei.

Cu o mână ținea ridicat transperantul, cu cealaltă îmi făcea cu mâna și eu îi făceam de asemenea cu mâna, istovit, după ce încă o dată mă eliberasem în trupul ei, gândindu-mă: în sfârșit, acum pot să plec. Fecioară Preacurată, Fecioară în veci binecuvântată, Fecioară Neprihănită.

Clipa în care mi-am pornit mașina a fost clipa în care ușa de la magazinul de ceasuri de sub fereastră Lizei a fost deschisă de cineva dinăuntru: proprietarul a ieșit pe trotuar - într-o mână avea un baston cu un cârlig, în cealaltă mănunchiul de chei. Cu cârligul a prins ochiul oblonului din fața vitrinei, oblon format dintr-o rețea de zăbrele legate între ele, una dintre chei a introdus-o în broasca drugului care fixa oblonul, și cu mișcări sacadate a răsucit-o în broască.

Oblonul a început să se ridice scrâșnind, stăpânit în mișcarea lui de bastonul cu cârlig pe care proprietarul îl ținea cu amândouă mâinile, dându-i drumul încetul cu-ncetul. Vedeam ceasurile apărând în vitrină, Indus, Prisma, Pontiac, Zenith, Longines, Cetina, era în jur de ora opt și jumătate. Printre zecile de ceasuri din vitrină se afla o statueta a Fecioarei din porțelan alb, între două vase cu flori ofilite.

Eu la volan cu mâna pe schimbătorul de viteze pe care l-am tras spre spate, cu piciorul pe pedala de pornire, cu clopoțelul de la gleznă sunând - așa am văzut dispărând decorul în care Liza, de parcă ar fi fost pe ecranul unui televizor, stătea la fereastră. Pe sub ghirlandele de mărgelile care trebuiau să te ducă cu gândul la un rozariu, am părăsit orașul, trecând prin dreptul staulului din Bethlehem, a căsuței din Nazareth și-a altor locuri din viața mamei lui Christos.

Ultimul lucru pe care l-am văzut în legătură cu Liza în vreme ce păraseam piațeta și ea rămăsese să privească făcându-mi semne cu mâna, a fost acesta: imediat sub fereastra la care ea stătea s-a ridicat oblonul și la îngemănarea invizibilă și sfântă, de parcă ar fi fost dată cu pulbere de aur, a coapselor ei, am văzut cârligul de la capătul bastonului scos din ochiul oblonului, ceea ce era ca și cum am văzut-o, pentru o secundă, pe această iubită în hainele ei de voal care trebuia uitată, străpunsă în țeapă.

A sunat telefonul și mi s-a făcut legătura cu casa în care murise mama. Aceași voce care cu câteva zile înainte îmi anunțase moartea ei m-a întrebat dacă sunt interesat de vreo mobilă sau de vreun alt obiect rămas de pe urma mamei; direcția casei de bătrâni dorea să închirieze apartamentul locuit de mama imediat, începând de luna viitoare - golirea lui începuse să se facă încă înainte ca mama să fie dusă de la casa de bătrâni la crematoriu.

Să ne rugăm.

Voiam să iau televizorul ei, care era ca și nou și complet achitat? Aveam vreun interes pentru bancheta ei, pentru mocheta ei, pentru vasul chinezesc, pentru tabloul

înfățișând un munte albastru-deschis pe Java, cu câmpuri de sawa' la poale, pentru cuvertura ei de pat, pentru wadja-ul2 ei, pentru rozariul ei, pentru culegerea ei de cuvinte încrucișate, conținând un milion de cuvinte?

Nu-mi trebuia nimic - nu voiam să jup" nimic (în afară de ochelarii ei, dar asta n-am spus-o).

Peste câteva săptămâni am primit „iconografia” vieții mamei mele: albumul ei de fotografii în care am privit zile întregi toate locurile, toate casele, toate camerele în care cursese viața ei și în care am studiat fețele tuturor persoanelor care au trecut prin viața ei: de la părinți, fratele, sora, bărbatul, părinții, frații și sora bărbatului ei, copiii ei, prietenii ei, prietenele, cunoscuții, vecinii - dar unde era ea însăși?

Cel mai puțin apăream eu în albumul mamei mele: cândva, în timp, eu dispărusem din viața ei și ea dintr-a mea.

Odată cu albumul am intrat și în posesia portretului tatălui meu pe care timp de șaptesprezece ani mama l-a privit așezat pe televizor, și părea acum că eu eram acela care o privea pe ea de pe televizor: aceasta era fața pe care o văd când mă uit în oglindă - craniul cu început de chelie, părul încărunțit, cam în preajma actului al doilea al vieții, aproape de pauză.

Am gândit: sunt un orfan în vârstă de aproape patruzeci și unu de ani. Din punct de vedere literar asta este un kitsch și nici din punct de vedere psihologic nu e de nicio valoare, dar am gândit-o. Ce să faci cu aceste mai mult de o mie de fotografii? (Lucrurile sunt acoperite cu cearșafuri albe și peste ele se întinde pânza de păianjen, oamenii care au locuit înainte aici sunt de mult morți.) Cel mai bine este să le arunci în bătaia vântului.

1 Sawa (în indoneziana) - orez

2 Wadja (în indoneziana) - paravan.

FRAGMENTE DINTR-O SCRISOARE DE-A MAMEI către bărbatul ei, trimisă la Batavia C, în vreme ce ea era încă în lagărul de la Tiideng:

„Dragul meu Sjoekie, ce fericită am fost azi de

dimineată când am primit scrisoarea ta. În sfârșit un semn de viață, după aproape doi ani. Ultima ta scrisoare din Tokio a fost pe 8 decembrie 1943, după care, nimic: poți să-ți închipui cu câtă nerăbdare am așteptat în fiecare zi o veste de la tine; și, în general, când vezi că-n jurul tău se primesc zilnic scrisori, vezi bărbați venind acasă, într-adevăr amărăciunea ți-e mare. Zilnic m-am rugat cu copiii la Maica Domnului pentru întoarcerea lui tăticu' și, în sfârșit, uite că și rugăminta noastră a fost primită. Trebuie să fim cu siguranță recunoscători că suntem cu toții sănătoși și că în ciuda a toate ne vom reîntâlni în curând, cu și mai mult curaj și ne vom clădi viitorul, luându-l la nevoie de la temelie. Sunt bucuroasă că ești sănătos și că te-ai refăcut atât de mult. Cât de slăbit trebuie că ești, băiete, la patruzeci și șapte de kilograme. Nu ți-au rămas niciun fel de sechele, mă gândesc la ochii tăi, se vorbește din când în când despre unii care au orbit. În sfârșit, data viitoare trebuie să-mi scrii mai detaliat. Și acum ești în Manila, le-am arătat copiilor pe hartă unde este asta precis. Pentru cât timp încă, Sjoek? Ești plecat de aproape patru ani, nu poți să știi că mi-e un dor de ți-ne de nedescris (...)

Și mie îmi merge în acest moment bine; am cântărit numai treizeci și opt de kilograme și am semănat mai mult a schelet decât a altceva, cu picioarele umflate, cu pete de avitaminoză, în fine, cu de toate, dar acum primesc de toate și-mi revin, deja am patruzeci și două de kilograme și încep să arăt mai bine. Nu mai trebuie să port o broșă ca să-ți dai seama care mi-e partea din față (...)

Mama și tata au murit amândoi, și încă repede unul după altul.

Mama pe 4 mai anul trecut, de dizenterie, edem de foame și extenuare totală. Tata în iulie, data exactă n-o știu, nici unde nu știu, dar pentru el a fost un noroc, altfel i-ar fi dus lipsa mamei. Și asta m-a consumat foarte tare, mai ales moartea mamei" (...)

Despre sora mea: „... Ea a devenit o fată vioaie și îndemnatică, face focul, gătește și deretică, face totul cu

drag, râzi împreună cu ea cu lacrimi, cred că inima ta de tată s-ar încălzi de mândrie pentru că este într-adevăr foarte drăguță, încă mai blondă decât era înainte" (...)

„Și Jeroen, caraghiosul nostru cel mic, nimeni nu-i mai neastâmpărat decât el. Îți seamănă ca o picătură de apă și asta în toți acești ani nenorociți a fost pentru mine o mare consolare. El doarme tot timpul cu fotografia ta, isn tnice" (...) „Dragul meu, mi-a făcut plăcere săflecăresc cu tine, acum închei pentru că se închide poșta, sper să primesc în curând ceva de la tine și mai mult decât orice, să te revăd. Cu multă iubire și cu salutări de la noi toți și cu cel mai mult dor de la nevestica”.

„P.S. Informează-te despre: Pieter Franciscus Stenvert. Grad militar: stbno 168816, a fost în Sensuy.

VINERI, 30 IANUARIE, LA ORA 15,00 MAMA A fost arsă la crematoriu.

Faptul că a cerut să fie arsă m-a scutit de cumplitele gânduri pe care le-am avut cu prilejul celorlalți morți din viața mea, care n-au fost arși, ci înmormânați: cum or fi arătând ei acum în groapă, în ce stare de descompunere se va fi aflând trupul lor acum. Trupul mamei mele n-a trebuit să mi-l închipui descompunându-se în terci, mama s-a dus în felul în care se duce un diamant – în fierbințeala celei mai iubitoare îmbrățișări a flăcărilor.

În timpul acestei ceremonii a răsunat Largo din Triplul Concert de Beethoven; apoi Marșul Funebru din sonata pentru pian numărul 26 de Beethoven; apoi Paradisum din Requiem-ul de Durufle. „Spre paradis Te conduc îngerii”.

Am cerut să mi se descrie cu minuțiozitate ceremonia, minut cu minut – mai târziu am văzut fotografiile colorate, după ce întâi a trebuit să mă conving că printre fotografii nu e niciuna care s-o arate pe mama în coșciug: am dorit să n-o văd moartă, am dorit să mi-o amintesc pe mama așa cum a fost ea întotdeauna în viața mea – chiar când nu era prezentă, în orice împrejurare era vie, fiindcă din când în când îmi forma numărul de telefon, din când în când îi auzeam vocea.

Coșciugul în care mama stătea întinsă era acoperit de coroane de flori, „de pe toate continentele”, încăperea mirosea dulceag și sărbătorește.

Între bucățile muzicale se țineau discursuri. Despre curajul mamei mele. „A avut ceva regesc”. „A fost mama cea mai frumoasă”. Cineva a citit un fragment din cartea fiului ei, scriitorul, un fragment din romanul Cel scufundat în adânc - „Mama și eu... la un moment dat între noi s-a căscat o prăpastie de nemăsurat... acolo mă văd scufundându-mă, învârtindu-mă în jurul axului meu, ea mi-a dat drumul, am căzut din brațele ei... Ah, unde-ți sunt ochii, măicuță?”

La prânz am pornit-o cu mașina singur pe strada pe care locuiesc, „pe drum”, încolo și-ncoace, către nicăieri, dorindu-mi să nu mai fiu - acoperișul mașinii mă coviltirea ca o pălărie mult prea mare, ștergătoarele de parbriz ștergeau geamul carlingii mele, era ceață, cădea o boare aproape de nesesizat, brum-brum-brum, Dani, pilot de război, mama lui Dani a dispărut de pe fața pământului.

Lângă mine, asta mi-aș fi dorit, aș fi vrut să stea Liza.

— Ea mi-ar fi dat mâna ei calmă și răcoroasă și mi-ar fi spus probabil un cuvânt care să-mi fi însănătoșit sufletul.

— Tremuram din tot trupul, până la tălpile cu care apăsam pedala, astfel încât tremurul meu auzit și simțit în motorul mașinii. Foșnetul îmbrăcăminții ei și sunetul vocii ei. Râsul ei. O, vino și consolează-mă (dar eu nu vreau să te iubesc și nici nu vreau ca tu să mă iubești). Așteaptă, așteaptă liniștită. Nu va mai dura mult. Știi oare cât de târzie e ora din noapte? Da, desigur, vreau numai să mai termin o carte mare, nu mă tulbura, toate astea mă rețin deja destul de la lucru. Tabe mama, bună, bunăăă, tu te duci acum în vâltoarea sufletelor și eu nu am pilulele la mine. Nu am niciun gând despre moartea ta care să nu poată fi trecut în literatură la kitsch-un O, Liza, nu simt nimic, dar în orice noapte tu poți apărea în visele mele - fă-mi cu mâna din dreptul perdelelor ferestrei tale, prin cămașa de noapte transparentă, albastră și moale îți văd puful galben de la subsuoară. Buunăăă, burmăăă. Tabe

njonja, mater dolorosa, dispari acum în rochia ta cea mai frumoasă, cu nourași, în focul și fumul care mai apoi se va pierde în ceață - eu o să-mi iau în curând acasă al câtelea „Seresta Forte” sau o să mă scufund ca remediu în jenefer, împotriva stării trupesti inconfortabile și drept consolare pentru toate, spre a fi departe, departe de pământ, departe de mine însumi.

Undeva, unde m-am pomenit deodată - un loc necunoscut care totuși mie mi se părea cunoscut, un loc care, așa cum s-a dovedit mai târziu, se găsea aproape de casa mea și unde eu, dezorientat de ceață și de confuzia gândurilor mele am reușit ore și ore să mă învârt în cerc - am condus mașina pe o cărare de pădure, fără să fiu în stare să-mi stăpânesc tremuratul și să șofez ca lumea.

Am început să gonesc prin pădure, ca și când aș fi fost urmărit sau ca și când m-aș fi grăbit să ajung la timp undeva, din nou năpădit de frici cărora nu le puteam găsi o cauză sau o explicație, în capul meu fiind aceeași ceață ca în pădure.

Printre copacii goi sau înfrunziți ceața lua prin pădure forme de turnuri, de castele și de biserici gotice - eram într-un loc de basm unde totul era acoperit de draperii de pânză de păianjen, ce semănau cu un păr bătrân și mort, plin de insecte uscate, fiecare pânză de păianjen era plină de picături de ploaie, se formau porți triumfale din plante parazitare, miile de spiriduși ai pădurii, în mii de variații de culori, totul picurând, totul părând nedescoperit și necălcat încă de picior de om. La pas - la pas - la pas. Cine va îndrăzni fără să dea un semnal să intre în acest labirint cenușiu? Nu eu alergam printre pomi, pomii alergau în jurul meu, cu ramurile întinse spre fața mea, ca și când ar fi vrut să-mi dea jos o mască și-n locul ei să-mi pună o figură de ceară. Nu eu am pătruns în pădure, pădurea s-a îndreptat spre mine, ca și când ar fi fost formată din panouri de decor care din proprie inițiativă ar fi început să umble, înconjurându-mă și dislocând blocurile de ceață prin care eu mă vedeam pe mine însumi devenind invizibil, ca și când aș fi dispărut

într-un hău al vremii: - AM CINCI ANI ȘI CÂTEVA LUNI, PORT PANTA Ionul meu de maimuță cu buline colorate, port pălăria mea gen cască, port pantofii mei din bățături și în piciorul drept o patină cu roțile.

Este începutul lui august 1945 - mă aflu, dar asta nu o știu încă, într-un epicentru al istoriei lumii, ceea ce se întâmplă schimbă fața pământului, Dumnezeu va fi nedumnezeit, viața nu va mai fi niciodată ce-a fost până acum, pentru că dintr-o lovitură toate epocile vor ajunge la un sfârșit și sfârșitul va fi marcat de cicatricile unei arsuri pe care secolele nu vor reuși să le șteargă de pe pielea planetei și a întregii umanități.

Pe 6 august cade bomba atomică la Hiroshima, peste trei zile cade bomba atomică la Nagasaki.

Ca pedeapsă, deținuții lagărului de la Tiideng sunt adunați în piațeta de kumpulan, și vor trebui să rămână în poziție de apel doisprezece - treisprezece ore, japonezul va da ocol împușcând, tăind cu sabia și torturând, trebuie din nou ca ei să facă ca broasca și să orăcăie.

Cu această ocazie Japonezul confiscă tot ce este hârtie în lagăr: biblia mici, cărți de rugăciune, alte cărți de lectură, jurnale, desene, scrisori (eu îmi purtam însă cartea mea, Dani pleacă în călătorie, la mine, pe trupul gol, între paginile ei aveam fotografia tatălui meu în uniforma Armatei Regale Olandezo-Indoneziene). Japonezul taie saltele și aruncă în jurul lui kapok-ul ca un câine care face gropi, japonezul sparge geamurile în țandări, japonezul dă foc caselor de lagăr locuite până la refuz, prilej cu care sunt transformate în cenușă haine, saboți, plase de țânțari, mobile (și scândura noastră de călcat).

Multe nu sunt lucrurile care să poată lua foc sau să fie distruse în vreun alt fel, doar că ele sunt ultimele posesiuni valoroase ale morților vii din acest lagăr.

Cine înțelege valoarea unei crăticioare, a unei cutii de conserve, a unui polonic sau a unei olițe de noapte, când acesta este unicul obiect pe care omul îl mai posedă pentru a mai păstra cel mai prețios lucru pe care îl poți

avea într-un lagăr dintr-o țară tropicală: apa, apa de pe fundul unui vas, cinci picături de apă, pentru care a trebuit să stai la coadă ore și ore, pentru că pe întreaga stradă este doar un singur robinet din care curge apa, și care, în bătaie de joc, este reglat să livreze un jet subțire ca un fir de ață.

Cine știe cât de neprețuit este faptul de-a avea o cutie sau o cutie metalică sau orice alt lucru care poate fi închis, dacă n-a fost în situația de-a afla că acel lucru poate servi ca seif pentru păstrarea unei bucăți de câțiva centimetri de pâine sau a câtorva grame de orez, care se dau din când în când, dacă se mai dă și altceva în afară de terci, alimente cu care trebuie umblat cu cea mai mare zgârcenie, fiindcă nimeni nu știe când s-ar mai putea da rația următoare, or, mai trebuia să te aperi și de hoția tovarășilor de lagăr: oameni, șobolani și gândaci, toți încă în viață numai dintr-o isterică încrâncenare de-a rămâne în viață.

Japonezul da ocol cu tendința clară de-a distruge întregul lagăr, după cum și nemțulăul în Europa, la acea dată deja eliberată, dădea ocol în ultimele zile pentru a distruge complet câteva dintre lagărele lui de concentrare – lagăre pe care să le șteargă cu radiera din peisaj, până când nu vor putea sta mărturii, până când nu vor putea deveni dovezi.

Noi stăm în soare, eu pe patina mea cu rotile, atârnat de mama, îmbrățișându-i pulpa slabă cu ambele brațe. Trupul ei este lipicios, așa cum lipicioase sunt toate trupurile din lagăr; sunt trupuri care nu mai pot transpira din cauza murdăriei și datorită faptului că-n acele trupuri nu mai există umiditate care să poată fi transpirată (sau plânsă – trupurile plâneau fără pierdere de umiditate. Tot așa trupurile femeiești nu mai puteau avea menstruație, pentru că pentru așa ceva le rămăsese prea puțin sânge).

Spre seară, când soarele cade pe pământ roșu ca un cap tăiat, comandantul Sone apare în piațeta de apel – este pe jos, dar poartă cizme cu piteni, astfel încât la fiecare pas pe care îl face se aude un zăngănit. Poartă la el un

baston de rotan cu care lovește aerul în jurul lui – sunetul aproape cântat pe care-l scoate poate fi auzit până în cele mai îndepărtate colțuri ale pieței, până în cele mai adânci ascunzișuri ale creierului meu, unde s-a acumulat în arhiva de zgomote a memoriei mele. Este beat și se ține cu greutate pe picioare, ochii îi sunt roșii, așa cum roșii sunt stelele și medaliile și toate celelalte lucruri strălucitoare cu care s-a împodobit – culoarea aerului se oglindește în ele, culoarea aerului rămâne roșie și după ce soarele a apus de tot: casele sunt în flăcări, flăcările înlocuiesc fierbințeala și lumina soarelui, pe care eu îl văd asfințind pe podoabele atârinate pe trupul lui Sone.

Comandantul ține un discurs care durează lungi sferturi de oră, timp în care din când în când dă să cadă – își scoate ba sabia, ba pistolul, este extrem de supărat și îi este extrem de cald: capul îi este lichid de atâta transpirație, lăcrimează, stropește scuipați în jur la bâlbâirea fiecărui cuvânt pe care-l răcnește și care ar trebui postsincronizat într-una dintre limbile de înțeles, fiindcă nimeni dintre femeile și copii de-acolo nu înțelege ce spune.

(Eu nu trebuie să înțeleg ce spune pentru a-l înțelege pe el – eu îi privesc fascinat fața udă. de pe care se scurg picături și șiroaie. Are și Sone o mamă? Au japonezii mame? A murit cumva mama lui Sone și din cauza asta își rostește el fantastica și dramatica cuvântare în timp ce culisele ard și sutele de figuranți îl privesc cu nimic altceva în ei decât ură, vreme în care stomacurile le chiorăie așa cum fac broaștele?)

Banzai! Banzai! Banzai!

Se împart sape, lopeți și târnăcoape și după ce Sone cu bastonul lui se îndepărtează – dispărând la câțiva pași de locul unde eu stau cu obrazul sprijinit de pulpa mamei și cu pălăria pe-o ureche – femeile încep să desfacă asfaltul moale, pentru ca apoi să facă o groapă lată și adâncă de câțiva metri în pământul roșu ivit sub asfalt.

Japonezul decretează că la asta trebuie cântat, cântecul de lagăr, stabilit astfel probabil odată, din

întâmplare: „Lasă clopotele să răsunе, lasă clopotele să bată, fiindcă nu există niciun alt pământ în sud mai presus de Tiideng, nu, nu poate exista”.

La marginea gropii e o femeie care păstrează ritmul dirijând cu ambele brațe. Sone, care e lângă ea, bate ritmul cu bastonul pe fundul și pe pulpele ei – capul lui e roșu, la fiecare respirație pieptul i se ridică ca gușa unei broaște, el se hrănește cu sânge și cu trupuri de muște.

Eu cânt cu toată gura, balansându-mă pe piciorul pe care am o patină cu rotilă, prinsă cu o curelușă și cu bucăți de sfoară pe piciorul gol – nu-mi desprind ochii de la Sone, tabe tuan, eu salut în el Moartea în persoană, ce stă la pândă.

(Mai târziu mi s-a povestit că oamenilor le era frică că în acea noapte, pentru o totală distrugere a lagărului, toți deținuții urmau să fie împușcați, câte zece – douăzeci deodată, până când gropile săpate s-ar fi umplut de cadavre – după care alte femei ar fi trebuit să sape o nouă groapă și cu nisipul din ea să o astupe pe cea anterioară, pentru a fi și ele ulterior împușcate și a umple cu cadavrele lor groapa, și tot așa. Și totul trebuia să se întâmple în timp ce se cânta „Hop Maricico”, „Asta a fost fata care-a fugit”, „Sus în căruța galbenă” și chiar, pentru că japonezului nu-i păsa ce, doar că trebuia cântat, „Cine nu merge acasă, încă multă vreme, încă multă vreme”.

Când mai târziu mi se povestesc aceste lucruri, mi se povestesc râzându-se și cu o anume nuanță în glas, care ar putea fi interpretată și ca dor de casă, ura s-a atenuat și a dispărut apoi, s-a murit de acea moarte numită: blândețe. Și astfel au rămas istoriile nescrise.

E mai bine să râzi de fricile anterioare relativizându-le; timpul (Indus, Prisma, Pontiac...) vindecă toate rănilile, dar nu întotdeauna și nu în cazul tuturor.

Roagă-te pentru noi.

Când groapa e gata, li se ordonă altor femei să treacă la săpat. Printre ele e și mama mea, pe care eu, slabă cum este, o și văd dispărând din dreptul meu de parcă ar deveni invizibilă, linsă de focul care ne înconjoară, în timp

ce în mine începe să se insinueze frica că n-am s-o mai văd niciodată.

„Rămâi unde ești”, îmi spune.

(Peste mai mult de trei decenii: Am rămas acolo, mai stau și acum acolo, mă văd stând acolo, nu pot pleca de acolo.)

Mama dispare prin poarta lagărului împreună cu alte zeci de femei, dar nu mult după aceea – încep să cânt și mai tare de ușurare și de fericire – iat-o că revine.

Face parte dintr-o echipă de tracțiune: ea și alte femei sunt legate cu o frânghie la o căruță greu încărcată pe care o trag în lagăr. La apariția acestei căniți și a celei de a doua, trasă de o altă echipă, cântecul se stinge. Pe marginile căruței sunt prinse steaguri albe și în mijlocul lor, complet înconjurat de alb e un semn grafic: roșu – nu o sferă așa ca pe steagul japonez, ci o cruce: sunt căruțe ale Crucii Roșii.

Femeile care trag căruțele râd și strigă pline de veselie către cele rămase în piațetă.

Mâncare! Căruțele sunt încărcate cu saci de orez și cartofi, coșuri cu fructe, și apă, butoaie pline de apă – războiul probabil a luat sfârșit – e făină, e carne, sunt biscuiți, gumă de mestecat, cafea, ceai, țigări, săpun, medicamente și bandaje (eu mă gândesc: sunt oare și cărți printre astea?) Hai să mergem cu toții pe la casele noastre să ne ducem coșurile, conservele, cutiile de carton și de metal, și, poate că, după aceea, o să putem să și părăsim lagărul? Unde este sora mea? Sora mea ar trebui să fie aici. Unde este Nettie Stenvert? Ah, Nettie Stenvert e moartă – pe ea am văzut-o în urmă cu două zile ca o păpușă de staniol, întinsă cu ochii deschiși într-o cutie de triplex. Mâncare! Ura! îmi flutur pălăria spre mama.

Dar se întâmplă altceva decât ceea ce au gândit și-au sperat cu patimă toate femeile și copiii.

Toată mâncarea, toate acele delicii trebuie, potrivit ordinului lui Sone care dă personal instrucții în acest sens, să fie răsturnate din căruțe în groapă. Slujbașii morții taie cu cuțitele și săbiile sacii astfel încât orezul se împrăște ca

ploaia, și făina se răspândește ca bățăturile pe care ți le răzui de pe picioare. Slujbașii morții fac pipi pe pâine, slujbașii morții sparg în bucăți ananași, papaia, sawo, banane și alte fructe pe care le calcă cu cizmele în noroiul din care se ridică un miros dulceag. Celor două căruțe li se dă foc cu steaguri cu tot și așa, în flăcări, sunt aruncate în groapă, unde tot ce poate să ardă arde și tot ce se poate carboniza se carbonizează.

Noi stăm să privim priveliștea asta - mama, de departe, mă face să înțeleg prin gesturi elocvente că trebuie să rămân unde mă aflu și că nu trebuie să fac ceea ce făceau unele femei, care, sfidând moartea, se năpusteau asupra japonezului sau se aruncau în groapă să ia cu ambele mâini din alimentele aflate acolo, în timp ce flăcările le cuprindeau hainele.

Mama: ce observ totuși la ea? E ca și când s-ar fi îngrășat, ca și când Crucea Roșie ar fi trimis și sâni și ea ar fi reușit pe furiș să-și ia doi din căruță - e de necrezut, dar mama râde, așa cum râdea ea întotdeauna. Mama cea minunată. Roagă-te pentru noi. Mama cea binecuvântată. Roagă-te pentru noi. Mamă a miluirii dumnezeiești. Roagă-te pentru noi. Mamă a lui Jeroen Brouwers. Banzai!

Tot ce se mai găsește în groapă este până la urmă înăbușit în apă, peste care este aruncat nisip roșu, peste care se aruncă din nou valuri de apă și din nou straturi de nisip, astfel încât se formează un terci bolborositor, sâsâitor și gălgâitor, puturos, din care se ridică cu încăpățânare nori neguroșii de fum, ca dintr-un iad de nestins sau de nepotolit - nicideată Crucea Roșie n-a dat niciun ajutor deținuților din lagărul Tiideng, dacă cineva ar vrea mai târziu să susțină acest lucru nu-l va putea dovedi prin nimic.

Deținuții din lagărul Tiideng nu vor primi trei zile nimic de mâncare sau de băut, japonezii vor umbla beți morți și se vor purta pentru ultima dată în războiul lor ca niște sadici ieșiți din minți, iar eu, în aceleași zile, mă voi rătăci pentru totdeauna în labirintul meu, în care voi rămâne zeci de ani după aceea să caut drumul, de colo-

colo, la pas - la pas - la pas, o caut pe mama.

„Mamă”.

Acum, că e moartă, probabil că tot o voi găsi odată undeva, în vreo ceată sau alta, probabil în propriile mele manuscrise. Pe un fundal de foc și nori roșn-negri mama vine înapoi spre locul în care eu, într-un picior, pe patina mea cu roțile, rămăsesem după indicația ei să aștept, fără să mă fac că văd altceva decât ceea ce vedeam și fără să mă gândesc la altceva - totul a fost văzut de mine așa cum a fost, pentru a putea fi de mine reținut. Printre țipete și planșete, printre femeile care se roagă sau leșină, mama vine spre mine, cât voi trăi va veni ea acolo, în acel moment, spre mine - sânii ei plini se leagănă încolo și-ncoace, eu îmi desfac brațele spre ea, râd spre ea și râsul meu produce un ecou în cutia de rezonanțe formată de cozorocul pălăriei mele.

Atunci, între ea, cea care se apropie și între mine, care dintr-un motiv sau altul nu pot să mă mișc, se află: comandantul lagărului, căpitanul Kenitji Sone, cu capul lui roșu de broască, bălăbănindu-se de beție, de fiecare dată când pune piciorul în pământ se aude un zăngănit al cizmei, își ridică bastonul asupra mamei și aud sfârâitul pe care-l produce bastonul în aer înainte de a se abate asupra mamei cu o asemenea forță, încât îmi face impresia că dintr-o singură lovitură o va despica în două. Alți japonezi se apropie și ei în grabă, roșii și orăcăind asemenea șefului lor, și încep să dea în mama cu tot felul de arme, eu aud țipetele ei, totul se întâmpla la mai puțin de cinci metri de mine - eu nu-mi pot mișca picioarele.

Din nou: nu se întâmplă „altceva” și nu mă gândesc la „altceva”, decât că: hainele sunt sfâșiate pe trupul mamei.

— Ea poartă rochia înflorată a bunicii moarte, poartă un sutien întărit cu balene și acesta este umflat pe ea așa cum eu n-am văzut niciodată un sutien umflat și nici nu voi mai vedea în anii ce vor urma. Ce n-aș da să mă pot gândi la altceva, de ce nu mi se năzare acum vreo năzdrăvănie.

— De exemplu, „E adevărat că o capră...” - și

sutienul dispare de pe trupul mamei, astfel că orezul cu care ea și-l umpluse cu ambele mâini deodată cade ca un val păcănitor și ea rămâne la fel de lipsită de sâni ca înainte.

Apoi văd o altă rafală de orez căzându-i între picioare – și în chiloți își îngrămădisese mama kilograme de orez, boabele sar pe asfalt în toate direcțiile.

Nu, acum nu mai era nimic de râs.

„Acei ani zbuciumați”, prin acest simplu understatement va descrie mama mai târziu într-o scrisoare către soțul ei viața de lagăr.

Mult mai târziu îmi va povesti că acel orez l-a furat pentru mine, fiindcă eu eram ultimul lucru pe care-l mai avea.

Ce să mă fac eu, cu „sindromul meu de lagăr”, constituit din remușcări pe care încerc să le înăbuș dându-mi singur palme peste obraji, ori de câte ori, pe neașteptate, îmi reapar în fața ochilor secvențe din filmul vieții mele în lagăr?

Și aceste secvențe probabil că le-a văzut mama în clipa morții ei – dintre noi doi eu sunt acela care a rămas acum să le ducă mai departe, până în clipa propriei mele morți.

Plin de milostivenie este Domnul cu tine, binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecelui tău.

Reketeketek! Se duce și rozariul buniciei, pe care mama îl poartă ca pe un lănțisor la gât – mărgелеle negre se risipesc și în strălucirea focului sunt ca și boabele de orez.

A te ruga – nu, eu n-am știut niciodată și n-am înțeles niciodată ce e asta, cu toate că întotdeauna am știut și am înțeles că e un nonsens, chiar dacă acele cuvinte ale rugăciunii sunt de o frumusețe misterioasă, comparabilă cu „Seresta Forte”, „Erdopal Retard”, „Pyrydoxine Labaz” și „Mogadon”.

E ca și când japonezii ar vrea s-o facă pe mama cu armele lor una cu asfaltul. Sone personal o calcă în

picioare cu cizmele lui care clinchetesc de parcă ea ar avea între picioare clopoței și eu sunt martorul acestui fapt. Ai grijă, Sone, eu sunt țâncul din mulțime și ochii îmi ies din orbite de-atâta privit. Eu personal, domnule Sone, fiu al soarelui, am să-ți descriu moartea în trei haiku-uri, asta înseamnă de trei ori: cinci silabe, șapte silabe, cinci silabe, nu voi avea nevoie de mai multe silabe, pentru a spinteca pomenirea ta în bucăți.

Eu știu să citesc și deci pot să și scriu, așa că dintr-odată porți o etichetă de sânge, lua-te-ar muștele!

Mama sânzarează pe-acolo pe unde m-am strecurat eu afară cu capul ca o piatră de pavaj - îi simt durerea între propriile mele picioare, ca și când eu aș fi primit în acel loc o împunsătură de baionetă, rănilor mamei trebuie cusute cu un ac în formă de seceră.

Din toate aceste amintiri, un detaliu îmi revine în minte, ca cel mai cumplit: în părul de sub pântecul mamei rămân prinse câteva boabe de orez, japonezii râd când Sone încearcă să le calce în picioare.

Ai grijă, Sone, ți se va rostogoli capul în noroi, roșu ca sfera de pe steagul japonez.

Regină a îngerilor. Regină a întemeietorilor. Regină a profeților. Regină a apostolilor. Regină a martirilor. Regină a propovăduitorilor. Regină a fecioarelor. Regină a tuturor sfinților. Regină neprihănită. Regină a celui mai sfânt rozariu. Regină a Atlantisului. Roagă-te pentru noi. Păzește-ne. Poartă-ne de grijă. Auzi-ne. Primește-ne rugăciunea. Poartă-ne de grijă.

Înregistrat este: „Mama mea era cea mai frumoasă mamă, în acel moment am încetat de-a o mai iubi”.

Din acel moment m-am rătăcit. De-atunci retragerea mea din viață și dorința de-a nu mai fi. Din acel moment știu că pe mai departe voi prefera întotdeauna să fiu singur, fără să mai trebuiască să mă leg de ceva sau de cineva, pentru că nu vreau să văd cum iubirea mea și frumusețea pe care o ocrotesc sunt distruse sau sunt vătămate. În acel moment gândeam: acum vreau o altă mamă, fiindcă asta este stricată, așa cum decenii mai

târziu, stând alături de masa unde cu un ac în formă de seceră unii restaurau distrugerile făcute trupului iubitei și frumoasei mele neveste, gândeam: acum vreau o altă femeie.

Liza!

(Iar eu, câteodată, la câteva zile după moartea mamei, îmi lipeam receptorul de fermoarul de la pantaloni și mi se făcea roșu înaintea ochilor strigând: Oac! Oac!)

N-o să ne părăsim unul pe altul, mamă, așa-i? Spune, mamă, așa-i?

Asta gândesc în timp ce stau încă în acel loc în care mama mi-a spus să rămân, deși vreau să zbor cu aripile desfăcute spre ea, să arunc bombe, brum-brum, tets! tets! să-mi stropesc geamul carlingii cu sânge, Dani al mamei de care ea poate să fie mândră, pălăria îi servește drept aureolă: sfânt, de trei ori sfânt e el, Dani scriitorul, Dani care nu mai știe ce-i răsul.

Dar un picior mi-e mai greu decât celălalt; atât de insuportabil de greu că nu pot să plec de pe locul pe care stau deja de câteva ore, întâi în plin soare și apoi printre case în flăcări.

Și nu e vorba despre nicio minune: patina mea cu roțile este afundată în asfaltul topit și prinsă acolo fix, astfel încât de piciorul meu drept atârna tot pământul.

Trebuie să rămân nemișcat și să privesc, în timp ce fața mi se prelinge toată de-atâta plâns.

MĂ AFLAM ÎN PĂDUREA DE LÂNGĂ CASA MEA în care am nimerit după ore de dat ocol, printre velințe de pânză de păianjen, în ceață - tremuram din tot trupul, genunchii, fălcile, mai ales mâinile, chiar și pielea capului părea că-mi tremura.

Mă aflam adânc în pădure, departe de cărări și drumuri pe care le părăsisem fără a mă orienta sau fără să-mi fi dat seama pe unde umblasem, și nimerisem în preajma unui lac.

Apa lui era neagră, dar în mijloc se afla o insulă de-abia înghețată, care redevenea apă. Nu i-am putut vedea, din pricina copacilor, celălalt mal, unde ceața se

transformase în statui și capele de cimitir. Totul era decor sau devenea decor – nimic nu se mișca pentru cel ce nu privea cu atenție și nimic nu era de auzit pentru cel ce nu asculta cu atenție. Dar în apă chipurile netulburate se formau în valuri mici care ființau, doar o clipă, boarea care se lăsa aproape insesizabil mă atingea și pe mine, nu numai suprafața apei, îmi atingea fața și părul care-mi mai rămăsese și tot ce se putea auzi era un sunet cu tonalitate adâncă, venind de foarte departe, un zgomot sau un ne-zgomot, ca produs în „timp” sau în „istorie”, de parcă undeva, în lumea spiritelor existente sau neexistente, o octavă ar fi fost atinsă.

Acesta era locul potrivit pentru ca absolut singur, cu picioarele afundate în frunzișul ud putrezind, să mă gândesc la dispariția trupului mamei mele.

Spre paradis o conduc îngerii.

Mama trebuie că și-a închipuit paradisul ca pe un „tempo dăhulu”: trecutul timp colonial din „India” de dinainte de intrarea japonezilor – noi aveam o casă în oraș și aveam o casă în munți, mama era tinerețea veșnică și frumusețea veșnică și bărbatul ei era un om cu o situație remarcabilă, aveam în ambele case o mulțime de servitori, aveam propriul nostru bazin de înot, aveam o mașină, aveam un aparat de filmat, tot ceea ce ne-a rămas este pe filmulețele atunci făcute, doar că ele n-au mai putut fi rulate pe aparatura modernizată și transformată de după „tempo dăhulu”, aparatură de fabricație japoneză, ceea ce a făcut ca scenele imortalizate să fie pentru totdeauna uitate, ca și când ele nici n-ar fi fost vreodată imortalizate.

La sosirea ta să te privească martirii și să te conducă spre orașul sfânt. Corul îngerilor să te primească și tu să ai parte de pacea eternă. Aeternam habeas requiem.

La ora 15 fix, când mama mea s-a transformat ca un diamant în cărbune la celălalt capăt de țară, la sute de kilometri depărtare, mi-am umplut plămânii de ceață.

Am spus: „Ketemu lagi, mama”, să-ți fie bine, să fii fericită. Am zâmbit la asta, ca-nainte vreme și mi-am închipuit că mama, oriunde s-ar fi aflat ea, purtată de

șuvoiul de suflete, m-ar fi auzit și ar fi zâmbit și ea, așa cum ea, mama mea cea curajoasă, pelicanul prietenos, în pofida durerii și-a sângelui care-i picura din trup îmi zâmbea, atunci când eu, în sfârșit eliberat de patina mea cu roțile, m-am așezat lângă ea pe asfaltul fierbinte - într-un epicentru al istoriei lumii, august 1945.

Am vrut s-o curăț și s-o împrăpățez cu cârpe, apă și parfumuri. Eram dispus să schimb lucrul cel mai scump pe care-l aveam, cartea mea despre Dani, pentru un strop de apă, să schimb un alt lucru scump mie pe care-l aveam, pălăria mea, pentru fie ce-o fi, alifie, ulei, un sul de pansament - dar nimeni nu poseda ceva care să fie considerat cel puțin atât de valoros ca o carte zdrențuită pentru copii și o caschetă colonială învechită, murdară și puturoasă. Cu pălăria i-am făcut mamei vânt și i-am mângâiat capul tuns chilug. Am rămas lângă ea să-i adun întâi resturile rochiei ci cu flori, sutienul și chiloții - resturile rozariului le-am lăsat acolo.

„Nu mori, nu-i așa, mamă?” „Nu, băiețelule”... Și atunci, ca să mă fac că se întâmpla altceva decât ce se întâmpla, ca să-i plăsmuiesc mamei scene care erau mai puțin îngrozitoare decât scenele din care noi înșine făceam parte, i-am citit mamei din cartea mea. Nu aveam nevoie de lumină, lumina focului se așternea ca o ceață roșie peste pagini - eu știam cartea complet pe de rost. „Dani merge în călătorie”. „Scrisă de Leonard Roggeveen”. „La pas - la pas - la pas. Iată-l pe Dani”. Unde lipsea o pagină fantazam eu întâmplări - așa cum ar fi făcut un scriitor în spe. La întoarcerea uneia dintre pagini a căzut fotografia tatălui meu peste trupul mamei.

„Dragul meu Sjoekie, pentru că eu mă rugam zilnic împreună cu cei mici pentru întoarcerea tăticului lor, în sfârșit a fost și rugăciunea noastră ascultată. Putem fi, cu siguranță, recunoscători...”

Tabă mama, între timp am progresat mult cu lecturile mele.

Numai cărțile scrise de mine nu le mai citesc niciodată după ce sunt publicate: ceea ce am scris deja nu

mai trebuie să rețin. Pleacă acum de la mine - nici pe tine nu mai trebuie să te țin minte. Eu nu sunt „drăguț”, eu sunt „dur” și „amar”, sunt „fără simțire”. Sunt bolnav de ură față de viață, ură față de oameni, ură față de femei. Sunt bolnav de frică. S-a format greșit numărul. Ascultă-mă. Roagă-te pentru mine. Ia-mă în paza ta. Kelemu lagi.

La ora 15, când mi-am apropiat de față ceasul pe care-l auzeam ticăind, în tăcerea din jur în care mă umpleam de ceață închipuindu-mi că trupul mamei mele va deveni ceea ce fusese în urmă cu 72 spre 73 de ani, „același” și-n același timp „ne același”, așa este lumea făcută - atunci anume s-a întâmplat:

Nimic.

Nu s-a arătat dintr-odată o căprioară cu ochi de aur dintre statuile și capelele de cimitir de pe partea cealaltă a lacului, nu s-a ridicat un stol de păsări negre care să cânte pentru mine cu vocea mamei mele și să-mi aducă un mesaj de la ea, niciun ac de brad n-a căzut în apă pentru a se roti într-un anume fel. Astfel încât în valul subțire să se poată citi un cuvânt vrăjit, care apoi, rostit tare, să-mi vindece sufletul.

Nici vântul nu s-a oprit, cel care vine de undeva și se îndreaptă spre altundeva. Nu s-au rupt plasele de păianjen, n-a dispărut dintr-odată ceața, n-a încetat să cadă boarea și nici în maldărul de frunze uscate în care stăteam miile de ouă de broaște și musculițe n-au pierit, până când din nou se va face mai și vară din nou.

Am gândit, dar fără să simt ceva:

„În crematoriul Eikelenburg, pe strada Eikelenburg numărul 7 din Rijswijk, la ora 3. După ardere, condoleanțele în camera de primire a crematoriului”.

„Multele dovezi de compasiune cu prilejul morții mamei noastre ne-au mișcat mult. Vrem să vă mulțumim pe această cale”.

În ceață. Peste jumătatea vieții mele, aproape de pauză. Cu mâna tremurătoare am scris:

Nici Liza, așa cum mi-aș fi dorit-o cu patimă, n-a apărut din culise, acum, când mama mea a murit. Liza,

îmbrăcată într-un veșmânt albastru-deschis, la fel cum purta și mama în ultima ei călătorie, prin care eu aș fi putut să-i zăresc trupul iubit și aurul trupului acolo unde acest aur apărea și diamantul trupului ei și roșul stins al trupului ei în locul în care eu știu că este roșu stins. Luceafăr de dimineață. Sfânt al bolnavilor. Consolare a întristaților.

Am să-mi dezlipesc picioarele din pământul care mă suge, și-am să merg să o întâlnesc, cline-clinc, la pas - la pas, ca și când n-ar fi trecut atâția ani, ca și când nimic din ceea ce s-a întâmplat nu s-ar fi întâmplat, ca și când lucrurile nu s-ar fi fixat în locul lor definitiv, ca și când s-ar mai fi putut încă întâmpla multe.

Vino, mână în mână, în îmbrăcămintea noastră mătăsoasă de gală, de dantelă și hermelină, suntem centrul unei suite sărbătorești, pășim pe covoare moi, mergem pe sub porți triumfale și arcuri de triumf, ni se aruncă flori - spre paradis ne duc îngerii.

Oh, Liza. Bună, Liza.

Întoarce-te, sufletul meu, până la liniștea de apoi. Ea va îngenunchea surâzând în fața mea să-mi deschidă cu mâinile, cu mângâierile părului ei moale, cu vorbe dulci, cu fredonări încetișoare, cu ah - înmoaie acea bătătură care-mi acoperă trupul.

Am condus spre casă. M-am așezat la masa mea de lucru, pentru ca, chipurile, neatins, neimplicat, nestânjenit, să continui lucrul la cartea pe care o scriam despre sinucidere în literatura de limbă olandeză. Dar nu vedeam, într-atât fața mea se desfăcea în bucăți de terci, pielea de pe frunte îmi cobora în ochi, pielea nasului și a obrazilor îmi cădea ca o substanță unsuroasă peste hârtiile întinse în fața mea pe masă: capitolul principal, despre cazul sinuciderii scriitorului Jakob Hiegentlicht. Pe marginea paginii de manuscris scrie: 26.1. Verrips în vizită. Trei pagini mai încolo: 27.1.81. A murit mama. Capitolul despre Hiegentlich, care, la fel ca mine, s-a născut pe 30 aprilie și s-a sinucis în anul nașterii mele, anul de război 1940, se termină cu aceste fraze:

Dacă Hiegentlich ar fi trăit războiul și luni, 30 aprilie 1945, și-ar fi putut sărbători cea de-a 38-a aniversare, ar fi putut auzi că la acea dată, la ora 3 și jumătate ziua, Hitler s-a sinucis, luându-și viața cu un revolver.

Eu împlineam în acea zi 5 ani - fără să știu de Hiegentlich, dar știind de Hitler și de moarte.

Ca să mă detașez de mine, ca să-mi stăpânesc frica, să-i pun călușe de ceață, am început să beau jenefer.

Tremurând, am reușit să torn jenefer într-un pahar de apă, dar n-am reușit să duc paharul la gură fără să nu-i vărs conținutul complet peste buza paharului. A trebuit, pentru a-mi potoli tremuratul mâinii, să-mi atârn un prosop adus din bucătărie în jurul gâtului astfel încât degetul mâinii cu care trebuia strâns paharul să fie trecut prin găica cu care prosopul fusese atârnat de cârlig. Prinzând cu cealaltă mână celălalt capăt al prosopului și trăgându-l în jos pe lângă gât, am reușit să ridic mâna cu paharul la gură și, fără a scăpa prea mult pe jos, să iau primele înghițituri. O dată ce acestea au alunecat pe gât, tremuratul mi-a trecut brusc și ridicatul paharului a fost posibil fără mijloace sau obiecte ajutătoare.

În jurul meu simțeam siguranța casei, casa în care probabil voi muri, pe acest scaun, la aceeași masă de lucru. Undeva în casă nevasta mea se ocupa de fetiță. Nimic nu există care să nu se răsfrângă asupra a altceva, dar ce-am eu de-a face cu asta - ce-mi spune mie asta?

Ce trebuie să simt? La televizor era „Telebingo II”. „Program de jocuri și amuzament pentru scopuri umanitare. Premiul cel mare: o mașină. Persoane renumite care vor apăsa pe butoane și artiști de vârf din țară și din străinătate. Prezentarea: Mies Bouwman”. În jurul casei erau copacii, tufișurile și gardul viu din grădina mea, paravane între mine și lume. Acest decor nu se va schimba niciodată. Casa și grădina stau sub un clopot de ceață - mă văd oglindit în geamul camerei mele de lucru, ca și când aş fi afară în ceață, detașat de mine și de fricile mele, privindu-mă fix în ochi.

Cât de târzie e ora din noapte.

Îmi aud ticăitul ceasornicului la încheietura mâinii. Este marca Certina. Automatic. Club 2000. Producție elvețiană. Este un ceas pe care nu trebuie să-l întorci atâta timp cât îl porți la încheietură și atâta vreme cât îți bate pulsul. E un ceas cu calendar.

După un timp s-a pornit vântul și pe partea din afară a geamului s-au format stropi de apă care au început să se scurgă pe geam, astfel încât între mine și celălalt eu a apărut un fel de țesătură de zăbrele și mi-am văzut fața în ceață, lichefiindu-se.

„Louwhoek”, Exel 30 ianuarie - 2 mai 1981